स्वप्नदूतम्

(संस्कृत खण्डकाव्यम्)

Presented to Hon'ble Pandit
K. P. Tripathy, Union
Railway Minister
as a token of great-
honour.

Pandit Prabodha
Kumar Mishra.
Cuttack.
Orissa.
10/2/75

श्री प्रबोध कुमार मिश्रः

(शास्त्री - साहित्याचार्य्यः, संस्कृतविशारदः,
राष्ट्रभाषाकोविदः
पूर्वतन गवेषक-उक्तल बिश्वविद्यालयः)

प्रकाशिका—शकुन्तला मिश्रः
सरपड़ा शारदा सदनम्,
पोः अः खण्डसाही, जिला—कटकम्
(ओड़िशा)

प्रकाशकालः :—
"आषाढ़स्य प्रथमदिवसे".....
(जुन—१६, १९७०)

मुद्राकरः— श्री प्रसन्नकुमारमहापात्रः
श्रीशारदा-मुद्रणालयः, भुवनेश्वरः-२

प्राप्तिस्थानानि :—
१ । कमला बुक् ष्टोर, राणीहाट, कटकम्
२ । ओड़िशा बुक् ष्टोर, विनोदविहारी, कटकम्
३ । वाणीभण्डार, राणीहाट, कटकम्
४ । उक्तल पुस्तकभवन, राणीहाट, कटकम्

मूल्यं—रूप्यक द्वयम्

उत्सर्गः

"जननि ! झङ्कृतपीठबले ! सदा-
सुर-सुरारिगणार्चितपादके !
चरणयोस्तव देवि ! नु शारदे !
प्रददतेऽयमिमां तनयस्तव" ।

येषां साधु-सहायतया एतस्य प्रकाशनं समभवत्,
तेषां कृति-नाट्यकाराणां श्रीयुक्त
कमललोचनमहान्तिमहाशयानां
करकमलयोरुत्सृष्टमिदं
श्रद्धया ।

— प्रबोधकुमारस्य

Mr. Nityananda Kanungo,
Governor of Bihar.

Bihar Governor's Camp
On tour Cuttack
Aug. 23. 68

Sri Prabodha Kumar Mishra has earned high reputation as a Poet in both Sanskrit and Oriya. His works have been highly commended by eminent persons like Dr. Radhakrishnan and Dr. Munshi. He is publishing a 'Dutta Kavya'; which has rhythm and Cadence in it's lyrical composition.

I hope, it will be appreciated by worthier persons than myself.

S/d- *N. Kanungo*

Mr. Biswanath Das
(Former Governor of U. P.)

Brahmapur
21. 10. 67

प्रिय महाशय !

भवद्विरचित—"स्वप्नदूताख्यनूतन-खण्डकाव्यस्य रचनायां नितरामानन्दितोऽस्मि । भवानेव सरस्वती-सेवा-लग्न इति सुखकर-विषयः । ईदृक्-साधनायां भवान् चिरव्रती भवत्विति ।

अत्रभवतां
स्वाः —श्री विश्वनाथ दासः

युवकवि-श्रीमता प्रबोधकुमारेण रचितं स्वप्नदूताख्यं खण्डकाव्यमहं पूर्णतः अधीतवान् । 'मेघदूत'-'हंसदूता'दिवत् 'स्वप्नदूतन्तु नामत्वैशिष्ट्यात्रुचिसम्मतं वास्तवदृष्ट्या समीचीनञ्च ।

स्वाः —श्री गौरचन्द्र राउतः
पूर्वतन संपादक—" मातृभूमिः " कटकम्

अग्रलेखः

श्रीमान् प्रबोधकुमारोऽयं कविः स्व-प्रतिभाबलेन शान्तिदूतादि-कुमार—काव्यग्रन्थान् रचितवान् उत्कल-देशे। कवयः जायन्ते न निर्मीयन्ते। कवेः समक्षं भावाः शब्दादयश्च अहमहमिकया पतन्तीति प्रवादः प्रस्तुत-कवेः सम्बन्धेऽपि सत्यम्। प्रस्तुत-कुमार-ग्रन्थे "स्वप्नदूता"ख्ये कस्याश्चिन्नायिकायाः स्वप्नमोहात् 'दिल्ली'पुरी वर्त्तिनः प्रियास्यन्तिकं गृहप्रोषित-सारिकामुखेन वार्त्ताप्रेरणमेव वर्णितम्। भुवनेश्वरतः दिल्ली (देहली) नगरीं यावन्मार्गवर्णनादिकं तत्र सन्निवेशितमस्ति। कालिकापत्तन (कलिकत्ता) नगाख्यो प्रसिद्धस्थान-वर्णनावासरे कविना लिखितमस्ति— "× × × 'ईडेनाख्य प्रथमुपवनं मंजुलं कुञ्जपुञ्जैः"। ईडेन्-उपवनं (इडेन् गार्डन्) वस्तुतः महानगरी - सौन्दर्य्यरतस्य नन्दनायते इत्यवितथम्।

भूयोऽपि यन्त्रागारेषु (कल-कारखाना) कार्य्यरतानां श्रमिक-जनानां दूरवस्थावर्णनं हर्म्यस्थानां 'पुञ्जीपतीनां' धनिकानाञ्च कार्य्य-समालोचनमत्र विशेषतामेति।

कवेः कोमल-हृदय-गङ्गा-प्रवाहात्तरिता पदावलिरियं —

"× × × प्राणस्पर्शि-श्रम-गतशुचा शोणित-स्वेदशीर्णा; हाहापुञ्जीपतिगतिरिय वंचिताः स्वाधिकारात्"। वर्णना क्रमेण कृत्रिम-ग्रहादिदर्शनक "विरला-प्लान्टोरियम्'-स्थान वीक्ष्य कविनोक्तं —" × × × लोकेथावाऽविकल-सुषमं कृत्रिमं रात्रिचित्रं। तारापुञ्ज-ग्रह-शतभरं प्लानटोरीयमेऽत्र।

विरहाकुलितायाः नायिकायाः मुखेन स्वप्नमोहात् सर्वमिदं स्थान-काल-पात्रादि वर्ण्यनं अतीव समुपभोग्यमिति। पूर्वस्मृति-व्याकुलायाः नायिकायाः तत्तद् विनोद-दिवस-संस्मरणं सर्वथा लक्षणीयमिति। नायिकामुखेन तथा चोक्तं— "× × × गायेद्गीतिं प्रणयभरितां लोकयेत् तापखिन्नः। पार्श्वस्थं तन्मिलन-मधुरंयुग्मयोश्चित्रलेख्यम्"। वस्तुतः पद्यमिदं रसिकपाठक-हृदये विप्रलम्भ-शृङ्गारं प्रकटयति। पुनश्च— "भर्त्ता सार्द्धं प्रियममतया लालिते! नन्दनीयः; श्रद्धालापोऽभवदतितरः सास्मृतिर्विस्मृता किं?" इति श्लोकार्द्धं स्वकीया-प्रेम-वारि-परिपूर्णमिति। खण्डकाव्य-स्यास्योत्तर भागे विरहिणी-नायिकायाः प्रेम-गर्भाऽभिव्यक्तिः कवेः-लेखनीचातुरीं प्रकाशयति खलु।

इत्थ शार्दूलविक्रीडित-स्रग्धरा-वंशस्थविल-मन्दाक्रान्ता-छन्दोभां रचिताः श्लोका ग्रन्थस्यास्य महत्त्वं ख्यापयन्ति।

एतत्खण्डकाव्यमधिगत्य यथाहंनितरामानन्दितस्ताथाऽन्ये पाठकाःविपश्चितः काव्यरसास्वादनेनाऽऽत्मानं कृतार्थयन्त्विति मे मतिः।

अन्ते च कुमारकविरयं स्वप्रतिभाज्योतिषा महाकविरुपेण बहुग्रन्थान् विरच्य सर्वत्र सम्मानितः भवत्विति शुभाशिषः।

श्री जगन्नाथधाम
पुरुषोत्तमक्षेत्रम्
ओड़िशा
१-१२-६७

अध्यापक—श्री वीरहनुमान शास्त्री
एम्, ए, साहित्य-ज्योतिषाचार्य्यौ

श्रद्धानिवेदनम्

एतत्साधुकर्मणि येषां महोदयानां सदाशिषः मादृशि अधमे निपतिताः आसन्, तेषु स्वर्गताः पण्डित कृष्णचन्द्र शतपथि-ङः लक्ष्मीनारायण साहु (पद्मश्री) पण्डित पद्मनाभ मिश्रः (रङमुण्डाइ) कविविछन्दवरणपट्टनायकपादाः अविस्मरणीयाः। तेषां कृते प्रथमतः भक्तिमाल्यार्पणं विदधामि।

परमसम्माननीयानां ङः एस्, राधाकृष्णन्; - ङः के. एम्. मुन्सी, ङः हरेकृष्ण महताब, श्रीयुक्त राधानाथ रथ (पूर्वतन मन्त्री), श्रीयुक्त नित्यानन्द कानुनगो, श्रीयुक्त विश्वनाथ दाश प्रमुखानां वरणीय-विपश्चितां करुणयाऽहं साक्षितवानेव पूज्यपादयोः मातृदेव्योः उदिआदेवी-रमा-देव्योः चरणयोः प्रणमामि अस्मिन्नवसरे। उत्कलस्य स्वास्थ्यमन्त्रिणां श्री मुरारिप्रसाद मिश्र महाशयानां उत्साहदानं अविस्मरणीयं।

उत्कलस्य प्रथितनामानः अध्यापक प्रह्लादप्रधान (उत्कल विश्वविद्यालयस्य मुख्यसंस्कृताध्यापकः) -अध्यापक गौरीकुमार ब्रह्म-अध्यापक भजकृष्ण मिश्रः साहित्यिक विचित्रानन्द कर (मातृभूमि दैनिकस्य संपादकः), उदयनाथ षड़ङ्गी ("समाज" दैनिकस्य वार्त्ता संपादक) पण्डित नीलमणि मिश्र (क्युरेटर) अध्यापक बीरहनुमान शास्त्री प्राणकृष्ण नन्द (ओड़िशा साहित्य एकाडेमी), पण्डिते सोमनाथ रथ :-विश्वम्भर परिड़ा प्रमुखाः मामस्मिन् कर्मणि उत्साहितवन्तः। कवि श्री राधामोहनगड़नायकमहोदया केषुचित्

स्थलेषु परिवर्त्तनं परिवर्द्धनं च कर्त्तुं मां उपदिष्टवन्तः । तेभ्यः सर्वेभ्यः कृतज्ञतां ज्ञापयामि ।

अपि च अध्यापक रामचन्द्र त्रिपाठी-अध्यापक प्रमोदरञ्जन राय-अध्यापक गोपीनाथ महापात्र-श्री अन्नदाकुमार राय-ज्योत्स्ना राय-युगलकिशोर शतपथी - बांछानिधि नन्द ("मातृभूमि") चन्द्रमणि भूयाँ, अभिराम पण्डा, दुलाल मिश्र (सांवादिकः) प्रमुखाः मां अस्मिन् क्षेत्रे उत्साहितवन्तः ।

भुवनेश्वर - श्रीशारदा मुद्रणालयस्य परिचालकानां साहित्यानुरागिणां श्रीयुक्तप्रसन्नकुमारमहापात्रमहाशयानां सस्नेहसहयोगः सततं अविस्मरणीयः । अत्रस्थाः मुद्रणजनितप्रमादाः विद्वद्वृन्दैः सश्रद्धं मार्जनीया इति मे निवेदनम् ।

सरपड़ा शारदा सदनम्
तारिख १६-६-५०

विद्वद्वशंवदस्य
प्रबोधकुमारस्य

—लेखक:—

ଓଁ ଶ୍ରୀ ଶାରଦାୟୈ ନମଃ

—ସ୍ୱପ୍ନଦୂତମ୍—

କାଚିନ୍ମୁଗ୍ଧା ନବ-ପରିଣୟୋନ୍ମାଦିନୀ ମୁକ୍ତବେଣି
ର୍ବାଚୀନା ନିରୁପମରୁଚାର୍ଲୋଭ୍ୟ-ସୃଷ୍ଟିର୍ବିଧାତୁଃ ।
ଦିଲ୍ଲୀପୂର୍ଯ୍ୟାଂ ବିଧିନିୟମତୋ ବୃତ୍ତିଜୀବଂ ପ୍ରିୟଂୟା
ସ୍ମୃତ୍ୱା କାନ୍ତି-ଚ୍ୟୁତି-ପରିଣତି-ଦ୍ୟୋତିନୀ ଚନ୍ଦ୍ରିକେବ । ୧ ।

ଅର୍ଥ— ନବବିବାହିତା, ବିଧାତାଙ୍କ ଲୋଭନୀୟ ସୃଷ୍ଟି-କଲା କୌଣସି ଷୋଡ଼ଶ-ବର୍ଷୀୟା ଯୁବତୀ ଦିଲ୍ଲୀରେ ବିଧିବଦ୍ଧଃ ବୃତ୍ତିଜୀବୀ (ଗୃହକର୍ମ କରୁଥିବା) ପ୍ରିୟଙ୍କୁ ଭିବ ଭିବ ବରହରେ ଅଧୀର ହୋଇଥିଲା ଏବଂ କାନ୍ତି—ହ୍ରାସ ପାଉଥିବା ଚନ୍ଦ୍ରିକା ଭଳି ଏହା ଉରୁଣୀ ଦେଖା ଯାଉଥିଲା ।

ବାଳା ବାଣୀ-ରଚନ-କୁଶଳା ବଲ୍ଗୁର୍କା ମନ୍ମଥସ୍ୟ
ଲାବଣ୍ୟାନାଂ ନିଧିରିବ ଚ ଯା ବଲ୍ଲରୀ ସୌଭଗସ୍ୟ
ରକ୍ତାଶୋକାଙ୍କୁଲିରୁଚିରହୋ ପଞ୍ଚବାଣ-ସ୍ୱରୂପା ।
ବୈଚିତ୍ର୍ୟାନାଂ ବିଲସିତ-କଳା-କଲ୍ପନା-ମଞ୍ଜୁରେଖା । ୨ ।

ଅର୍ଥ— ସେହି ସୁନ୍ଦରୀ ବାଣୀ ପ୍ରକାଶ କରିବାରେ ନିପୁଣା, ଏବଂ କନ୍ଦର୍ପର ବାଣୀ, ଲାବଣ୍ୟର ସମୁଦ୍ର ଓ ସୌଭାଗ୍ୟର ଲତା—ସଦୃଶ ଥିଲା । ତାର ରକ୍ତ-ଅଶୋକ-ଅଙ୍ଗୁଳି (କନ୍ଦର୍ପର) ପଞ୍ଚବାଣ ସ୍ୱରୂପ ଓ ସେ ବୈଚିତ୍ର୍ୟର ବିଳସିତ-କଳା-କଳ୍ପନାର ମଞ୍ଜୁରେଖା ଭଳି ଥିଲା ।

★

କଂଚିତ୍ କାଲଂ ବିରହ-ବିଭରୈର୍ଭାବିତୈର୍ଯାପୟନ୍ତୀ
ଗାଢ଼ୋତ୍କଣ୍ଠା ଭବନଲଳିତାଂ ସାରିକାଂ ଶ୍ରଦ୍ଧଧାନା
ଅଶ୍ରୁସାବେର୍ନୟନ-ଗଲିତୈଃ କାନ୍ତରାଗଂ କଦା ଚ ।
ସ୍ମାରଂ ସ୍ମାରଂ ବିଧୁର-ମଧୁରାଂ ଯାମିନୀଂ ସା ନିନାୟ । ୩ ।

ଅର୍ଥ— ଏହି ଯୁବତି କନ୍ଦୁଦନ ବରହ ଗୃହମାରେ ଅଭିବାହୃତ କର ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ହୋଇ କୌଣସି ଗ୍ରହିରେ ଗୃହପାଳିତ ସାରୁକୁ ସ୍ନେହ-ପ୍ରଦାନ କର କାହ୍ନ କାହ୍ନ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ପ୍ରେମାନୁରାଗ ମନେ ପକାଇ ରାତି ଯାପନ କଲା ।

★

ଭର୍ତ୍ତୁଃ ପ୍ରେମ-ପ୍ରବଣ-ମନସା ପୂର୍ବରାଗାନ୍ ସ୍ମରନ୍ତୀ
ତତ୍ତତ୍ଭାବାନ୍ ବିରହ-ମୃଦୁଳାଂଶ୍ଚାପି ତାପାଦ୍ ଗୃଣନ୍ତୀ
ମନ୍ଦଂ ମନ୍ଦଂ ମରୁଦୁପସୃତି-ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତି-ସୌଗନ୍ଧିକାନି
ତସ୍ୟା ବାତାୟନମତିତରଂ ସ୍ନେହସିକ୍ତଂ ହି ଚକ୍ରୁଃ । ୪ ।

ଅର୍ଥ— ସେହ୍ନ ରୂପସୀ ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ପ୍ରେମ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ମନରେ ସବୁ ଅଖାଉକୁ ସ୍ମରଣ କରୁଥିଲା । ସୁଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ ମନ୍ଦପବନ ତାର ବାତାୟନ ପଥରେ ସୁଗନ୍ଧ ବାଣ୍ଟୁ ପରବେଷ୍ଟଣ କରୁଥିଲା ।

★

भावंभावं स्मृति-विजड़िताम्मात्मगाथा मधीरा
तन्वी मन्दानिल-मधुकणा-भोगिनी तूर्य्ययामे ।
कान्त-प्राणा प्रणय-मधुरां स्वप्न-मोहात् प्रियस्य,
वार्त्तां दत्ते चिर-शिवमयीं सारिकाया मुखेन । ५ ।

ଅର୍ଥ— ସେହ୍ନ ତନ୍ୱୀ ଘରେ ସ୍ମୃତି-ବଜଡ଼ିତ-ଆତ୍ମକଥାକୁ ଘନଘନ ମନ ପବନର ସ୍ପର୍ଶରେ ନଦ୍ରାଚ୍ଛନ୍ନ ହେଲା । ରାତ୍ରିର ଶେଷ ପ୍ରହରରେ ସ୍ୱପ୍ନ-ମୋହରେ ପ୍ରିୟଙ୍କ ନକଟକୁ ଗୃହପାଳିତ ସାରିକା ମୁଖରେ ବାଣ୍ଡି। ପଠାଇଥିବା କଥା (ସ୍ୱପ୍ନରେ) ଦେଖିଲା ।

★

सन्तताया हरतु विरहोच्छ्वास-संभार-पूरं
कान्त-प्रेम-प्रवण-हृदय-स्राविनं दीर्घतापम् ।
तस्मा त्तूर्णं धवल-नगरीं सारिके ! याहि दिल्लीं
खोदोद्भिन्नां प्रणयजदशां वर्णय प्राण मित्र ! ६ ।

ଅର୍ଥ— ମାଦୃଶୀ ସନ୍ତପ୍ତାର ବିରହ-ଉଚ୍ଛ୍ୱାସଭର-ଜାତ-ତାପକୁ ଅପହରଣ କର । ହେ ସାରିକେ ! ତୁମେ ଶୀଘ୍ର ମାଳମା ଦିଲ୍ଲୀ ଯାଇଁ ମୋର ପ୍ରଣୟଜନିତ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା (ପ୍ରିୟଙ୍କ ନକଟରେ) ବର୍ଣ୍ଣନା କର ।

★

ପତ୍ରଂ ପ୍ରେମ-ପ୍ରସର ମଧୁରଂ ଦୁର୍ଲଭଂ ଜାତମଦ୍ୟ,
ବ୍ୟକ୍ତୋଦ୍‌ରାଗଂ ଲଳିତବଚନଂ ଶ୍ରୋତ୍ରପେୟଂ ନଚାତ୍ର ।
କାବାଽବସ୍ଥା କିମିତି ବସତି ସ୍ୱସ୍ତି ଶାରୀରିକୀ ବା,
କା ବା ଚିନ୍ତା କିୟତି ବିଷୟେ ସାଧୁଭାଷି-ପ୍ରିୟସ୍ୟ । ୬ ।

ଅର୍ଥ— ଛାଙ୍କର ପ୍ରେମପୂର୍ଣ୍ଣ ପତ୍ର ଆଜି ଦୁର୍ଲଭ ହେଉଛି । ମଧୁର କଥାତ ଶୁଣି ପାରୁନାହିଁ । ସେ କେମିତି ଅଛନ୍ତି, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଭଲ ଅଛି କ ? କେଉଁ କଥା ପାଇଁ ଚିନ୍ତା କରୁଛନ୍ତି ? ମୁଁ କଛି ଜାଣି ପାରୁ ନାହିଁ ।

★

ଯତ୍ରୈବଂ ନବମଂଜରୀ-କୁଳବଧୂର୍ବାଲ ଚ୍ଛଦୈଃ ଶୋଭତେ,
ପ୍ରୋଦ୍‌ଭିନ୍ନୈର୍ନବ-କୋରକୈଃ ସୁଲଳିତୈଶ୍ଚାପି ସ୍ଫୁଟଂ ହୃଷ୍ୟତି ।
ପୁଷ୍ପଶ୍ରୀର୍ମୃଦୁ-ସୌରଭଂ ଚ କିରତି ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତୋନିଲୈଃ ସାରିକେ ।
ତତ୍ରୈବାମୃତବର୍ଷିତେ ନିଗଦିତଂ ଚିତ୍ତେ ଶମଂ ସିଞ୍ଚତି । ୮ ।

ଅର୍ଥ— ଏଇ (ମୋ ଭବନ ନକଟ ବର୍ତ୍ତିମା) ନବଲତିକା କୁଳବଧୂ ବାଳପଲ୍ଲବରେ ଶୋଭା ପାଉଛି । ଉଦ୍‌ଭିନ୍ନ ନବ-କୋରକ ଦ୍ୱାରା ହୃଷ୍ଟ ହୋଇଛି । ପବନରେ ଦୋଳତ ହୋଇ ପୁଷ୍ପ ସୌରଭ ବିକିରଣ କରୁଛି । ହେ ସାରିକେ ! ତୁମର ଅମୃତ ବାଣୀ ଏଇ ପରିବେଶରେ ମୋ ମନରେ ଶାନ୍ତି ସିଞ୍ଚୁଛି ।

★

କ୍ରାନ୍ତସ୍ୟ ପ୍ରଣୟ-ପ୍ରବାହ-ବିଧୁରଂଚିତ୍ତଂ ନିତାନ୍ତଂ ମମ,
ମୁଗ୍ଧାୟା ମଧୁ-ବାର୍ତ୍ତିକାଂ ବିରହଜାଂ ତତ୍ରାପି ସଂପ୍ରାପୟ ।
ଯାହି ଦ୍ରାକ୍ ସିତ-ସୌଧ-ରାଜି-ରୁଚିରାଂ ରମ୍ୟାଂପୁରୀଂ କାନ୍ତିଧୃକ୍ !
ରାଷ୍ଟ୍ରାଧ୍ୟକ୍ଷ-ନିବ ସ-ରମ୍ୟ-ବସୁଧାଂ ସୂରାତ୍ମଜା-ସେବିତାମ୍ । ୯ ।

ଅର୍ଥ— ହେ କାନ୍ତମଉ ! ମୋର ଚଉ ପ୍ରିୟଙ୍କ ପ୍ରେମରେ ବଧୂର ହୋଇଛୁ । ଏଣୁ ମୋର ବାଣ୍ଡି। ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦଅ । ତୁମେ ଯମୁନା ନଦୀ ବେଷ୍ଟିତା ଗୁଞ୍ଜପଉଙ୍କ ବାସଭବନରେ ଦୁତ୍ତା ଦ୍ୱାରୀ ନଗରୀକୁ ଶୀଘ୍ର ଯାଅ ।

★

ମଦ୍ ବେଶ୍ମାତି—ସୁଶୋଭନେ ! କରତଳ-ସ୍ନେହାମୃତାବର୍ଦ୍ଧିନି !
କାନ୍ତ-ପ୍ରେମ-ସରାଗିଣୀଂ ବିରଚୟ ପ୍ରେମୋନ୍ମଦାଂ ଭାରତୀମ୍
ଆଶା-ନୂତନ-ବଲ୍ଲରୀ କୁସୁମିତା ବୈଧୁର୍ଯ୍ୟ-ତାପାନ୍ୱିତା,
ପୁଷ୍ପନ୍ତୁ ସ୍ଫୁଟ-ରାଗଭାସିତ-ମହୋ ଧୀରଂ ନରୀନୃତ୍ୟତେ । ୧୦ ।

ଅର୍ଥ— ହେ ଚରସ୍ନେହ ବର୍ଦ୍ଧିନି ! ମୋଭଲ କାନ୍ତପ୍ରେମ ସର୍ଗଣୀକୁ ପ୍ରେମମୟୀ-ବାଣୀ ଶୁଣାଅ । ମୋର ଆଶା (ପ୍ରିୟପ୍ରାପ୍ତି) ରୂପକ ନୂତନ ଲତକା ବରହ ତାପରେ ନଷ୍ଟ ହେବାକୁ ଯାଉଛୁ । କନ୍ତୁ ପ୍ରଣୟପୁଷ୍ପ ଧୀରେ ଧୀରେ ଦୋଲତ ହେଉଛୁ ।

★

ମତ୍‌କାନ୍ତ-ପ୍ରିୟସଂତତେ ! ସୁଲଳିତାଂ ବାଣୀଂ ସକୃଦ୍ ବର୍ଷୟ,
ସ୍ନେହାର୍ଦ୍ରେ ! ନବ ଭାବରାଜିଭରିତୈଃ ସଂଭାଷଣୈ ର୍ହଷୟ ।
ଶୁଭ୍ରାଭେ ! ଚିର-ବଂଧୁତା-ପରିଚୟାତ୍ ମାସ୍ମ ପ୍ରତୀପଂ ଗମଂ,
ଶ୍ରଦ୍ଧାର୍ଦ୍ରେ ନ ନିବେଦିତଂ କଥମହୋବୈଫଲ୍ୟମାପଦ୍ୟତେ । ୧୧ ।

ଅର୍ଥ— ହେ ସ୍ନେହାର୍ଦ୍ରେ ! ଅରେ ମାନ ତୁମର ସୁଲଳିତ ବାଣୀ ବର୍ଷଣ କର ଏବଂ ପ୍ରୀତି ସଂଭାଷଣରେ ହର୍ଷିତ କର । ଚିର ବଂଧୁତା ପରିଚୟ ଯୋଗୁଁ ପ୍ରତିକୂଳ ଆଚରଣ କରନାହିଁ । ଶ୍ରଦ୍ଧାବାନ ନକଟରେ ଆବେଦନ କେବେହେଲେ ନଷ୍ଟଳ ହୁଏନାହିଁ ।

★

ସୂରୋ ବିଷ୍ଣୁପଦାତିଥିଶ୍ଚ ନଲିନୀ କାସାର-ଲୀଳା କୁଲା,
ପ୍ରେମାଲୌକିକ-ମେତୟୋଃ ସୁବିମଳଂ ଶଶ୍ୱତ୍ତ ଦେଦୀପ୍ୟତେ ।
ଯେନୈବଂ ସୁରବର୍ତ୍ମନା ମରୁଭୁବଃ ସବନ୍ଧ ଆସ୍ଥାପ୍ୟତେ,
ଦିବ୍ୟଂ ପ୍ରେମ ତଦେବ କେବଳ ମହୋ ପ୍ରାପ୍ନୋତି ଭାଗ୍ୟେଶ୍ୱରୀ । ୧୨ ।

ଅର୍ଥ— ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆକାଶରେ ଅଛନ୍ତି ଓ ପଦ୍ମିନୀ ପୁଷ୍କରଣୀରେ ରହିଛି । ତଥାପି ଅଲୌକିକ ପ୍ରେମ ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଚଂଚଳନ ବଦ୍ୟମାନ । ଯାହା (ଯେଉଁ ପ୍ରେମ) ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱର୍ଗ ଓ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ସଂବନ୍ଧ ସ୍ଥାପିତ ହୁଏ; ସେହି ଦିବ୍ୟ ପ୍ରେମ କେବଳ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ଲଭ କରେ । (ଏହାଦ୍ୱାରା ମାନସିକ ଗ୍ଲାନ ଓ ବୈଷାଦ୍ୟ ସୂଚିତ ହେଉଛି)

★

दग्धा ताप-कृशानुना विरहिणी कान्त स्मृति-व्याकुला ।
तत्प्रेम-प्रवणा व्यथाभरकथा-चिन्ताकुलोन्मानसी ।
पन्थानं शृणु शोभने ! प्रियतमं ज्ञातं मया सारिके !
सन्देशाः सकलाःश्रुताश्च पुरतः स्नेहार्द्रसंशीतलाः । १३ ।

ଅର୍ଥ – ମୁଁ କାନ୍ତଙ୍କ ସ୍ମୃତି ବ୍ୟାକୁଳତା ଓ ବିଚ୍ଛେଦ ତାପରେ ଦଗ୍ଧା । ମୁଁ ତାଙ୍କର ପ୍ରେମ ପ୍ରବଣା ଓ ବ୍ୟଥିତଭାବେ ତାହା ମନେ ମନେ ଭାବୁଛୁ । ହେ ଶୋଭନେ ! ଦଇଁକୁ ସିବାଘାଇଁ ବାଟ ଶୁଣ । ସ୍ନେହ ସଜୀତଳ ସନ୍ଦେଶ ସବୁ ଆଗରୁ ଶୁଣିଛୁ ।

★

मुक्ताविन्दुनिभां तनोतिनितरामश्रुस्रवः सारिके ! (शोभने !)
तद्विच्छेद-विमानिता सुनियतं कालोऽपि कालायते ।
यत्रेयं करुणामयी शिवकरी देवी सदा वन्दिता,
महु :ख-प्रशमैकहेतु-भवनां तां शारदां नौमि वै । १४ ।

ଅର୍ଥ— ହେ ଶୋଭନେ ! ମୋର ନୟନରୁ ମୁକ୍ତାବିନ୍ଦୁ ବତ୍ ଅଶ୍ରୁପାତ ହେଉଛୁ । (ଅତ୍ୟନ୍ତ ଚନ୍ଦନ ଫଳରେ ନୟନରୁ ସମସ୍ତ କାଳମା ଦୂର ହୋଇ ଥିବାରୁ ଅଶ୍ରୁ ସ୍ୱଚ୍ଛତର ହୋଇଛୁ) । ତାଙ୍କର (ପ୍ରିୟଙ୍କ) ବିଚ୍ଛେଦରେ ସମସ୍ତ (କାଳ) ଆଜ କାଳଭଳ (ଯମଭଳ ଜଣା ଯାଉଛୁ । ଏହୁ କରୁଣାମସ୍ତୀ ସିଦ୍ଧିଦାତ୍ରୀ ମୋର ପୂଜ୍ୟା ମା ଶାରଦା (କଃକ ଜଳର ଝଙ୍କଡ଼ ପୀଠବାସିନୀ) ଏଠାରେ ପୂଜିତା ହେଉଛନ୍ତି । ସବୁ ଦୁଃଖର ପ୍ରଶମନ ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ହିଁ ଏ ଦୁଃଖ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପ୍ରଣାମ କରୁଛୁ ।

★

दिष्ट्या शोभन-पक्ष-धृक् ! सरभसं व्योम्नःश्रियं वर्द्धय
मुक्ताकाश-विहार-मोद-मनसा सर्वादिशो लोकय ।
उन्मुक्तोन्नत-पक्षके ! सरलतः स्वल्पायनात्पश्यसि
देवेश कपिलेश्वरादिह पुनः श्रीलिङ्गराजं प्रभुम् । १५ ।

ଅର୍ଥ— ହେ ସୁନ୍ଦର ପକ୍ଷଧାରିଣି ! ତୁମେ ଶୀଘ୍ର ଆକାଶରେ ବହାଜ କର ଓ ସବୁ ଦିଗକୁ ଥରେ ଗୃହଁ ଦଅ । ଉନ୍ନତ ପକ୍ଷକୁ ଉନ୍ମୁକ୍ତ କର ଏହି କପିଲେଶ୍ୱରଠାରୁ (ପୁରୁଣା ଭୁବନେଶ୍ୱର ସହ ସଂଲଗ୍ନ ଗ୍ରାମ, ଯାହା ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ବୋଲି ଏବେ ଓଡ଼ିଶାର ଗବେଷକ ମତ ଦେଉଛନ୍ତି) ସରଳ ମାର୍ଗରେ (ସିଧା ବାଟରେ) ଅଳ୍ପଦୂର ଯାଇଁ ଦେବପୂଜ୍ୟ ଶ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗରାଜ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଦେଖିବ ।

★

अत्रश्री लिङ्गराजः भुजग-शतवृतो रुद्रवृन्दातिवन्द्यः
व्योम्नोमार्गाद्विनम्यः सुविमल-मनसा दूरतो लिङ्गरूपः ।
य दिव्यागारसंस्थं प्रमुदित मनसा सोमवंशीय भूपाः
संस्थाप्यैवं शुभायां भुवि सुचिरमथो धन्यतामाप्नवन्तः । १६ ।

ଅର୍ଥ— ତୁମେ ଭୁଜଗ-ଶତବୃତ ରୁଦ୍ର-ବୃନ୍ଦାତିବନ୍ଦ୍ୟ ଲିଙ୍ଗରୂପୀ ଶ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗରାଜଙ୍କୁ ଭକ୍ତିପୂତ ଭାବେ ପ୍ରଣାମ କରିବ । ଯାହାଙ୍କୁ ସୋମବଂଶୀୟ ରାଜାମାନେ ଏହି ପବନ ଉତ୍ତଳ ଭୂମିରେ ସ୍ଥାପନ କରି ଧନ୍ୟ ହୋଇଛନ୍ତି ।

★

ଉତ୍ତୁଙ୍ଗୈ: କିୟଦ୍ଦୂରାତ୍ସୁପଲ-ସମୁଦୟାଲଗ୍ନଜୈନାତିକୀର୍ତ୍ତି-
ମୈତିହ୍ୟୋଦ୍ଦୀପ୍ତିରମ୍ୟଂ କୁଟଜକୁଲଭରଂ ପ୍ରେକ୍ଷିତା ପୂର୍ବଶୈଲମ୍
ଯତ୍ର ଦ୍ରାକ୍ଖାରବେଲ-ପ୍ରତିନବକୃତିତା 'ପାଲି'-ଭାଷା ନିବଦ୍ଧା,
ପ୍ରାଚୀନୈୟଂ ପ୍ରଶସ୍ତିର୍ଜନୟତି ହୃଦୟେସମ୍ମଦଂ 'ହସ୍ତିଦର୍ଯ୍ୟାଂ । ୧୬ ।

ଅର୍ଥ— କଟକଠାରୁ (ସେଠାରୁ) ଉଡ଼ି ପ୍ରସ୍ତରଖଣ୍ଡ ବକ୍ଷଦେଶରେ ଜୈନଙ୍କର୍ତ୍ତି ଶୋଭିତ ଉଦୟଗିରିକୁ (ପୂର୍ବଶୈଳ) ଦେଖିବ, ଯେଉଁଠାରେ ଖାରବେଲଙ୍କ କୃତଜ୍ଞ ପାଳି ଭାଷାରେ ନବଦ୍ଧ ହୋଇଛି । ହାତୀ ଗୁମ୍ଫାରେ ଏହି ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରଶସ୍ତି ହୃଦୟରେ ଆନନ୍ଦ ଜନ୍ମାଉଛି ।

★

ତତ୍ରାବଶ୍ୟଂ ନିମେଷାତ୍ ସୁମଧୁରବଚନେ ! ଭୂପରାଗାତିରକ୍ତେ ।
ଦୃଷ୍ଟଃପାତସ୍ତବସ୍ୟାଦ୍ବଶମତି ସରଳେ ! ସସ୍ପୃହଂ 'ଖଣ୍ଡଗୋତ୍ରେ'
ଜୈନାନାଂ ଧର୍ମନୀତୀର୍ନିଜହୃଦି ନିତରାଂଯୋହିବୋଢ୍ବା ପୁରାଣା:
ମୈତ୍ରୀ-ସାମ୍ୟାତିଦୃମ୍ନା: କଥୟତି ନିଖିଳେ ବିଶ୍ୱଭାଗେ ବିଶାଳା: ।୧୮।

ଅର୍ଥ— ସେଠାରେ ରାଜା ଖାରବେଲଙ୍କ ଅନୁରାଗ ରକ୍ତ (ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ଭୂ-ପରାଗପୃଥ୍ୱୀର ଧୂଳିକଣା) ଖଣ୍ଡଗିରି ଜୈନମାନଙ୍କ ଧର୍ମନୀତିକୁ ନିଜ ହୃଦୟରେ (ନିଜ ଗାତ୍ରରେ) ସ୍ଥାନଦେଇ ସାମ୍ୟ-ବାଣୀ ନଖିଳ ବିଶ୍ୱରେ ପ୍ରସାର କରୁଛି ।

କିଞ୍ଚିତ୍‌ପଶ୍ଚାତ୍ତ୍ରଗତ୍ୱା ଶୁଭକମଳଭରା ବ୍ୟାଳବୃନ୍ଦାତ୍ତିଲୋଳା
ସାରଙ୍ଗାରମ୍ଭ-ଗର୍ଭାଁ ହରିକରସୁଭଗା ତେ ଦୟାମର୍ଶନୀୟା
ଯାବୀଚି-ବ୍ୟାଜହସ୍ତାନ୍ କପି-ସୁତ-ଚଲିତାନ୍ ନିତ୍ୟମୁତ୍ତୋଲ୍ୟ ନଷ୍ଟାଂ ।
ଚଣ୍ଡାଶୋକସ୍ୟ କମ୍ପଦ୍‌ଭୁଜ-ମଦ-ଗଳିତାଂ ଶସ୍ତ୍ରଗାଥାଂ ବିଚଷ୍ଟେ ।୧୬।

ଅର୍ଥ— କଛୁଦୂର ଯାଇଁ ଜଳପୁଷ୍ପି, ସର୍ପ-ଭରଥିବା; ପୁଷ୍ପ ଆଦରେ ଗର୍ଭ-ପୁରଚ୍ଛ-ହୋଇଥିବା, ସୂର୍ଯ୍ୟର (ମଧ୍ୟଦିନ) କରଣରେ ସୁନ୍ଦର ଦେଖା ଯାଉଥିବା ଦୟାନଦୀକୁ ଦେଖିବ । ସେଉଁ ଦୟା ନଜର ଲହରୀ ହସ୍ତ ଉଠାଇ ଜନେ ଚଣ୍ଡାଶୋକଙ୍କର କଂପମାନ-ହସ୍ତରୁ ଖସି ପଡ଼ୁଥିବା ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ରର ଗାଥା ପ୍ରକାଶ କରୁଛି ।

ନାନାସ୍ଥାନ ଭ୍ରମାଦ୍‌ବୈ ସୁଲଳିତ-ବଚନେ ! ସାରିକେ ! ପ୍ରାପ୍ୟଷୀଡ଼ାଂ ।
ବିଶ୍ରାନ୍ତିସ୍ତତ୍ରନେୟା ବର-ରୁଚିଲସିତେ 'ସର୍ବଥୈକାଭ୍ରବାସେ' ।
ସୌଧୋତ୍ସଙ୍ଗେଷ୍ୱବଶ୍ୟଂ କ୍ଷଣମୁପରଚୟେଃ ଭାରତୀଂ ଶ୍ରୋତ୍ରପେୟାଂ
ସନ୍ତୋଷାନନ୍ଦପୂର୍ତ୍ତିଜନୟତୁ ହୃଦୟେ କ୍ଳାନ୍ତି-ବିଶ୍ରାନ୍ତିଭାଜାଂ ।୨୭

ଅର୍ଥ— ହେ ସାରିକେ ! ତୁମେ ନାନାସ୍ଥାନ ଭ୍ରମଣ କରି ଶାନ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିବ । ଏଣୁ ସୌଷ୍ଠବ-ଦ୍ୟୋତକ 'ଏକାମ୍ର ନବାସ' (ଜନପ୍ରିୟ ନେତା ଡଃ· ମହତ୍ତାବଙ୍କ ବାସଭବନ)ରେ ବିଶ୍ରାମ ନେବ । ସେହି ସୌଧର କୋଳରେ ଷଣକ ପାଇଁ କର୍ଣ୍ଣମନ ରସାୟନ ବାଣୀ ଶ୍ରବଣ କରିବ । ଯାହାଫଳରେ କ୍ଳାନ୍ତିବୋଧ କରୁଥିବା ଲୋକମାନେ ସନ୍ତୋଷ ଓ ଆନନ୍ଦ ଲାଭ କରିବେ ।

ଦୂରଂ ଗତ୍ୱୋତ୍ତରାଶାଂ ସୁକଟକ-ନଗରଂ ବୀକ୍ଷ୍ୟସେ ବ୍ୟୋମମାର୍ଗାତ୍-
ଶ୍ରୀସଂପତ୍ସୁପ୍ରସନ୍ନଂ ପ୍ରଥିତ-ବରନଦୀଯୁଗ୍ମଯୋଷିଦ୍-ବରାନ୍ତମ୍ ।
ପ୍ରଖ୍ୟାତୈଃ ସେତୁବନ୍ଧୈର୍ମରକତ-ନୃପତେଃ କୀର୍ତ୍ତିଗୀତି ବିଘୋଷ୍ୟ
ଦୃପ୍ତଂ ଦଣ୍ଡାୟମାନଂ ବିଲସତି ରୁଚିରଂ ପ୍ରାକ୍ତନୈରୈତିହ୍ୟୈର୍ୟତ୍ । ୨୧।

ଅର୍ଥ— କଚ୍ଛଦୂର ଉତ୍ତରକୁ ଯାଇଁ ଆକାଶମାର୍ଗରୁ ଶ୍ରୀ ସମ୍ପନ୍ନ ପ୍ରଖ୍ୟାତ ନଦୀଦ୍ୱୟ (ମହାନଦୀ ଓ କାଠଯୋଡ଼ୀ) ବେଷ୍ଟିତ କଟକ ନଗରକୁ ଦେଖିବ, ଯେ କ ପଥରବନ୍ଧ ଦ୍ୱାରା ବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ମରକତ କେଶରୀ ରାଜାଙ୍କର କୀର୍ତ୍ତି ଘୋଷି ଘୋଷି ଦୃପ୍ତ ଭାବରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇଛୁ ।

ପ୍ରୀତିସ୍ନିଗ୍ଧୈଃ ପ୍ରଥମ-ବଚନୈ ର୍ନନ୍ଦୟନ୍ତୀ ଚ ରମ୍ୟୈଃ
ସୋକ୍ତଂ ତାବଦ୍ରୁତତରଗତିଂ ହ୍ରାସୟନ୍ତୀ ନିମେଷାତ୍ ।
ପ୍ରାସାଦାନି ପ୍ରିୟସହଚରେ ! ଲୋକୟ ଶ୍ଲାଘନୀୟେ !
ହୃତ୍ୱା ସୃଷ୍ଟେଃ ସକଳ-ସୁଷମାଂ ଯାନିଦୀପ୍ତାନି ନିତ୍ୟମ୍ ।୨୨।

ଅର୍ଥ— ପ୍ରୀତିପୂର୍ଣ୍ଣ ଶବ୍ଦକର ଆନନ୍ଦିତା ହୋଇ ଶୀଘ୍ର ଉମର ଦ୍ରୁତ ଗତି ଲଘୁ କର କଟକ ସହରର ସୁନ୍ଦର କୋଠାବାଡ଼ି ଥରେ ଦେଖିବ । ଯାହା ସୃଷ୍ଟିର ସକଳ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଅପହରଣ କର ସୃଷ୍ଟିମନ୍ତ ଦେଖାଯାଉଛୁ ।

ପ୍ରାସାଦେଷୁ ସ୍ଫୁଟ-ନବ ନବୋଲ୍ଲେଖ ରୈଖାଙ୍କିତେଷୁ
ସ୍ନେହାର୍ଦ୍ରସ୍ତେ ସପଦି ଭବିତା ଦୃଷ୍ଟିପାତୋ ବିନୋଦଃ ।
ସୌଦାମନ୍ୟା କନକ-ବିଭୟା ଭାସିତାନି ପ୍ରକାମମ୍
ତନ୍ୟେବଂ ତେ ହୃଦୟ-ନିହିତାମାଲଭନ୍ତେଽନୁରକ୍ତିମ୍ ।୨୩।

ଅର୍ଥ— ନାନାପ୍ରକାର ନୂଆ ନୂଆ ଅଙ୍କା ଯାଇଥିବା ସେହ୍ନ କୋଠାଗୁଡ଼ିକ ଦେଖିବାକୁ ତୁମର ଦୃଷ୍ଟି ନଶ୍ଚୟ ଆକୃଷ୍ଟ ହେବ । ବଶେଷତଃ ବନ୍ଦୁତ୍ତର କନକ ବର୍ଣ୍ଣରେ ଉଦ୍ଭାସିତ କେତେକ ପ୍ରାସାଦ (ସୁନ୍ଦିମ-ରଙ୍ଗର କୋଠାବାଡ଼ି) ତୁମର ହୃଦୟଗତ-ଅନୁରକ୍ତି ଲଭ କରବ ।

କୀର୍ତ୍ତ୍ୟାଦୀପ୍ତାଂ ନିଖିଲ-ଜଗତି ଖ୍ୟାତିମାପ୍ତାଂ ପୁରାଣାଂ
ରାଜନ୍ୟାନାଂ ଭୁଜବଳଶତୈର୍ଗୌରବୈର୍ବୀରଭୂମିଂ ।
ବୀକ୍ଷ୍ୟ କ୍ଷତ୍ର-ପ୍ରଧନ-ମୁଖରାଂ ପାବିନୀଂ ବାରବାଟୀଂ
ରୁଦ୍ଧୋଚ୍ଛ୍ୱାସୋଦ୍ଗଲିତ-କବିତାଂ ଗାସ୍ୟସିତ୍ୱପ୍ରମତ୍ତାଂ ।୨୪।

ଅର୍ଥ— ଜଗତ୍ତରେ ବଶାଳ ଖ୍ୟାତି ସ ଅର୍ଜ୍ଜନ, କାର୍ତ୍ତି-ଖ୍ୟସ୍ତର ଉଥା ରାଜନ୍ୟଗଣଙ୍କ ବାହୁବଳ-ଜନତ ଗୌରବରେ ବୀରଭୂମି-କଲ୍ପ, କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧରେ କାର୍ତ୍ତିମଣ୍ଡିତ 'ବାରବାଟୀ'କୁ ଦେଖି (ଯାହାର ବର୍ଣ୍ଣନା ଓଡ଼ଶାରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ବନ୍ଧୁ କବ କରଛନ୍ତି) ତୁମେ ରୁଦ୍ଧୋଚ୍ଛ୍ୱାସ ହେବ ।

★

चण्डीमाता निखिलविनुता तामवेद्य प्रशान्ता
माराध्यैनां क्षणमपि सखे ! लोकयेः शुद्धशोभां ।
स्वल्पं गत्वा ह्यवतर मनोह्लादि-हर्म्ये ततस्त्वं
पुण्य-प्राण-स्वकृति-लसिते "गोपबंधोर्निकेते" ।२५।

ଅର୍ଥ— ନଖିଳ ବନ୍ଦୁତା ଚଣ୍ଡୀମାତାଙ୍କୁ (କଟକଚଣ୍ଡୀ) ଦେଖି ଶାନ୍ତମନରେ ଆରାଧନା କରିବ । ସେଠାରୁ ଅଳ୍ପଦୂର ଯାଇଁ ପୁଣ୍ୟାତ୍ମା ଉତ୍କଳମଣି ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ କୃତ ବଲସିତ "ଗୋପବନ୍ଧୁ-ଭବନ"ରେ ଟିକେ ଅବତରଣ କର ।

★

दूरं गत्वा प्रतिनव-रुचोर्मण्डलैर्मण्डिताङ्गी ।
स्थित्वा 'जोत्रा'-प्रथ तट भुवां वीचिपाणिप्रसन्नां ।
स्रोतोधारोच्छ्वसित-गरिमोद्गारदक्षां विशाला-
मन्तःशुद्धां सपदि तटिनीं लोकयेस्तां प्रसिद्धाम् ।२६।

ଅର୍ଥ— ସେଠାରୁ ଦୂରକୁ ଯାଇଁ ଅଭିନବ କାନ୍ତିମଣ୍ଡା ହୋଇ (ଏହି ସ୍ଥାନ ସବୁ ଦେଖିବାପରେ ମାନସିକ ଶାନ୍ତି ଓ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟକ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲତା ଲାଭ ହେବ) "ଜୋତ୍ରା" (ମହାନଦୀର ତୀର ଭୂମି) ତାରେ ରହି ସ୍ରୋତଧାର ଦ୍ୱାରା ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ଗରିମାକୁ ବହନ କରିଥିବା ସେହି ପବିତ୍ର ତୋୟା ମହାନଦୀକୁ ଦେଖିବ ।

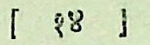

ଉତ୍ତୀର୍ଯ୍ୟୋଚ୍ଚୈସ୍ତତସ୍ତଦ୍ ବିଧୁକରଧବଲୋଦ୍ଦୀପ୍ତ-ସୌଧବ୍ରଜାନ୍ତଂ
ଦ୍ରଷ୍ଟସି ତ୍ୱଂ ବିରୂପା-ବଲୟ-ବଲୟିତଂ ଯନ୍ତ୍ରଶିଳ୍ପାତିଦୃପ୍ତମ୍ ।
କୃତ୍ୟୈର୍ନବ୍ୟୈଃ ମନୋହୃତ୍ ଖଲୁ ସପଦି 'ଚତୁର୍ଦ୍ୱାର' ମାଲୋଲଶୋଭଂ
ଲୋକାକୀର୍ଣ୍ଣଂ ସୁଶାନ୍ତେ ! ଦିତିଜବରପୁରୀଭ୍ରାନ୍ତି ମାଶଂସତେ ଯତ୍ ।୨୬

ଅର୍ଥ— ସେଠାରୁ ଉଚ୍ଚରେ ଉଡ଼ ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ କରଣରେ ଶୋଭା ପାଉଥିବା ; ଧବଳ ପ୍ରାସାଦରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ; ବରୂପା-ନଦୀଦ୍ୱାରା ବେଷ୍ଟିତ ଥିବା ଯନ୍ତ୍ରଶିଳ୍ପରେ ଗର୍ବିତ "ଚତୁଦ୍ୱାର"କୁ ଦେଖିବ ; ଯେ (ଯେଉଁ ଚତୁଦ୍ୱାର) ଦୃଷ୍ଟସ ପୁରର ଭ୍ରମ ସୃଷ୍ଟି କରୁଅଛୁ ।

ବ୍ୟୋମ୍ନୋମାର୍ଗାଦ୍ୱଶ୍ୟଂ ବନଗିରିତଟିନୀ-ଶ୍ୟାମ-କେଦାରରାଜୀ-
ରାନନ୍ଦୋତ୍ଫୁଲ୍ଲଚିତ୍ତା ଭବତି ଚ ଭବିତା ଶସ୍ୟ-ସଂପତ୍ ପ୍ରସନ୍ନାଃ ।
ଦର୍ଶଂ ଦର୍ଶଂ ନିସର୍ଗ-ପ୍ରକୃତି-ବିଭବକଂ ମାସ୍ମଭୂର୍ମୋହମୁଗ୍ଧା ।
ବାହ୍ୟେ ରମ୍ୟସ୍ୟବିନ୍ତେ ରସଧ୍ୟନଧନଃ କାଲକୂଟଂ ନ କୋଽନ୍ତେ ?

ଅର୍ଥ— ତୁମେ ଆକାଶମାର୍ଗରୁ ଅବଶ୍ୟ ବନ ଗିରି, ନଦୀ ଓ ଶସ୍ୟ ସମ୍ପତ୍ତିରେ ପ୍ରସନ୍ନ ଦେଖା ଯାଉଥିବା ଶ୍ୟାମଳ-କଆଡ଼ସମୂହ ଦେଖି ଆନନ୍ଦିତ ହେବ । ଏହି ନିସର୍ଗ ପ୍ରକୃତ ଦେଖି କେବେହେଲେ ମୋହମୁଗ୍ଧା ହେବନାହିଁ । କାରଣ ବାହାରେ ସୁନ୍ଦର ଦେଖା ଯାଉଥିବା କନକ ଭିତରେ କାଳକୂଟ ଥିବା କଣ କେହ ଜାଣିନାହିଁ ?

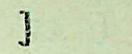

तस्माद्गत्वातिदूरं ननुगगनपथो यन्त्रशब्दैः प्रकीर्णं
धूमोद्गत्या विपांशु स्फुटममररिपुभ्रान्तिशंसि स्वरूपैः ।
धम्धम्कारैः प्रमत्तं तव नयनयुगो वीक्षितास्त्रङ्ग धाम
अर्वाचीनैर्यदेव प्रवदति भुवने गौरव नव्य-शिल्पैः । २६ ।

ଅର୍ଥ— ସେଠାରୁ ଅତିଦୂରକୁ ଯାଇଁ ଆକାଶ ପଥରୁ ଯନ୍ତ୍ର-ଶବ୍ଦରେ କର୍ଣ୍ଣ, ଧୂଆଁ ଦ୍ୱାରା ପାଉଁଶିଆ ଓ ଧମ୍-ଧମ୍ ଶବ୍ଦ ଦ୍ୱାରା କର୍ଣ୍ଣ; "ଖଡ଼ଗପୁର"କୁ ଦେଖିବ; ଯାହା ଆଧୁନିକ ଶିଳ୍ପ ଦ୍ୱାରା ପୃଥିବୀରେ ଗୌରବ ବଢ଼ାଇଛୁ ।

तत्राशु स्नेहसिक्ते ! त्वरितगतितयाव्योम्नि संशुभ्र पक्षे !
दुःखार्त्ता स्यादलवधूवाऽखिल-नगर-रुचो लोकने दीर्घकालं ।
कित्वेवं मुग्धचित्ताऽदितिसुतटिनीवेष्टितानां विलोक्य
शोभां शुभ्रां प्रकामं प्रियकर ललिते ! "कालिकापत्तनानाम्" ।

ଅର୍ଥ— ହେ ସ୍ନେହମୟି ! ଆକାଶରେ ଶୀଘ୍ର ଯିବାରୁ ସମଗ୍ର ନଗରର ସୌଷ୍ଠବ ଦେଖିବାକୁ ଦୀର୍ଘ ସମୟ ପାଇବ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଗଙ୍ଗାନଦୀ ଦ୍ୱାରା ବେଷ୍ଟିତ କଲିକତା ମହାନଗରର ଶୁଭ୍ର ଶୋଭା ଦେଖି ତୁମେ ନିଶ୍ଚୟ ମୁଗ୍ଧା ହେବ ।

★

ଅଲକ୍ତକାଲୋହିତ-ବାଲ-ପଲ୍ଲବୈଃ
ଲତାଙ୍ଗନା ସଘବିଚୁମ୍ବନୋଜ୍ଜ୍ୱଲୈଃ
ମହୀରୁହୈର୍ଗାତ୍ର-ସୁରକ୍ଷକୈଃ ବୃତ୍ତାଂ
ସୁହର୍ମ୍ୟ-ରାଜିଂ ନଭସୋ ହି ବୀକ୍ଷିତା । ୩୧ ।

ଅର୍ଥ— ଅଲତା ଭଳି ଲୋହିତ; ବାଳ ପଲ୍ଲବରେ ଶୋଭିତ; ଲତାରୂପକ ଅଙ୍ଗନା (ସ୍ତ୍ରୀ) ଦ୍ୱାରା ଚୁମ୍ବିତ; ଦେହରକ୍ଷୀ-ସଦୃଶ ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବେଷ୍ଟିତ ସୁନ୍ଦର କୋଠାଗୁଡ଼ିକ ଆକାଶରୁ ଦେଖିପାରବ ।

★

କ୍ୱଚିଲ୍ଲତା-ଧୀର-ସମୀରଣେରିତା
କ୍ୱଚିନ୍ନିଜୋଦ୍ଭୁତ-ଦଲାଲି ଦୋଲିତା ।
କ୍ୱଚିନ୍ନବ-ପ୍ରସ୍ଫୁତ-କୋରକାନ୍ୱିତା
କ୍ୱଚିଦ୍ଭି ଭୃଙ୍ଗାବଳି-ବାଳ-ବେଲିତା । ୩୨ ।

ଅର୍ଥ— କେଉଁଠିବା ଲତା ଧୀର ପବନରେ କମ୍ପି ଉଠିଛୁ; କେଉଁଠି ବା ନଜର ପତ୍ରାବଳରେ ଦୋଳିତ ହେଉଛୁ; କେଉଁଠିବା ନୂତନ କୋରକର (କଢ଼ି)ରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛୁ; କେଉଁଠିବା ଭୃଙ୍ଗାବଳି ବେଷ୍ଟିତ ହୋଇଛୁ—ଏହା ଦେଖିବ !!!

★

ବିଶ୍ରାନ୍ତବ୍ୟଂ କ୍ଷଣମୁପରି ତଂ ପାନ୍ଥଶାଳା-ସୁସୌଧଂ
ପଶ୍ଚାଦ୍‌ଦ୍ୟେ କର-ବିରହିତେ ସାରିକେ ! ମୁକ୍ତ-ପକ୍ଷା ।
ବାତୋଦ୍‌ବେଗ-ପ୍ରଜନନକୃତିଂ ସର୍ବଥାଦର୍ଶୟିତ୍ୱା
ତେଷାଂ ଶୋଭାଂ ସ୍ଫଟିକସୁଭଗାଂ ଦ୍ରକ୍ଷ୍ୟସି ବ୍ୟକ୍ତରାଗାମ୍ । ୩୩ ।

ଅର୍ଥ— ହେ ସାରିକେ ! ସେହି ପାନ୍ଥଶାଳାର ସୌଧ ଉପରେ କ୍ଷଣେମାତ୍ର ବିଶ୍ରାମ ନେବ । ସ୍ପର୍ଶ କରିଣ କମ୍ପି ଆସିଲେ ଡେଣା ମେଲାଇ ପବନ ବେଗରେ ଉଡ଼ିଯିବ ଏବଂ ସେହି ନଗରୀର ସ୍ଫଟିକ ସୁଭଗ ଶୋଭା ଉପଭୋଗ କରିବ ।

★

ଦର୍ଶଂଦର୍ଶଂ ବ୍ରତତି-ତନୁଜା-ବ୍ରାତ-ବିସ୍ତାର-ବର୍ଯ୍ୟା-
ମାନୀଲାପାଂ ଧବଳ-ବହୁଳାଂ ଫେନରାଶିଂ ଦଧାନାଂ ।
ମନ୍ଦ୍ରଧ୍ୱାନ-ପ୍ରମୁଖର ତଟାଂ ଜାହ୍ନବୀଂ ବ୍ୟୋମ ମାର୍ଗାତ୍
ଲୀଲାଦୃଷ୍ଟ୍ୟା ବିମଳ-ସଲିଲାଂ ପାସ୍ୟସୀତି ପ୍ରମାଣମ୍ । ୩୪ ।

ଅର୍ଥ— ଗର୍ଭଦେଶରେ ଫୁଲ ପ୍ରଭୃତି ଜ୍ମସୁଥିବା, ଧବଳ ବହୁଳ ଫେନରାଶିରେ ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଯାଉଥିବା ଓ ମନ୍ଦ୍ରଧ୍ୱନରେ ଭଃ ମୁଖରିତ ହେଉଥିବା ଗଙ୍ଗାକୁ ଆକାଶ-ମାର୍ଗରୁ ଲୀଳା-ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖି ତୁମେ ଶୀଘ୍ର ଘୁଲିଯିବ ।

शुभ नित्यं सुर-वर-नुता जाह्नवी पावनीय
मानिता या सगर-तनयेनात्मवंशावनाय ।
वीचि-व्याज-स्फुट-शतकर-स्पर्द्धिनी सारिके ! सा
गीतिं गाति प्रथित-गरिम-द्योतिनीं श्रोत्रपेयां । ३५ ।

ଅର୍ଥ— ଏହି ଦେବପୂଜ୍ୟା ପବନକାରଣୀ ଗଙ୍ଗା ସବଦା ଶୁଦ୍ଧା ଅଟନ୍ତି, ଯାହାଙ୍କି ଭଗୀରଥ ନଜ ବଂଶକୁ ପବନ କରିବା ପାଇଁ ଆଣିଥିଲେ । ସେହି ଗଙ୍ଗା ଆଜ ଲହରୀରୂପକ କରରେ ସେହି ପ୍ରଥିତ ଗୌରବକୁ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛି ! ! !

दृष्ट्वा हृष्टा सपदि विपणीमालिनीं तीरभूमिं
पश्चाद् दूरेऽगणित-जनता-ऽस्पष्ट-कोलाहलं च
श्रावंश्रावंनवनव-कथाज्ञापनं श्राव्ययन्त्रैः
दर्शंदर्शं विपुल-नगरी-सौष्ठवं नन्दिताऽसि । ३६ ।

ଅର୍ଥ— ସେହି ଗଙ୍ଗାକୂଳରେ ଥିବା ବପଣୀ (ବଜାର) ମାଳାକୁ ଦେଖି ତୁମେ ଖୁସି ହେବ । କିଛିଦୂରରେ ଅଗଣିତ ଲୋକଙ୍କର ଅସ୍ପଷ୍ଟ କୋଲାହଳ ଶୁଣିବ । 'ମାଇକ୍' ପ୍ରଭୃତି ଶ୍ରାବ୍ୟଯନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତର କରାଯାଉଥିବା ନୂଆ ନୂଆ କଥା ଶୁଣି ଓ ବିପୁଳ ନଗରୀର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ଆନନ୍ଦିତ ହେବ ।

तत्रावश्यं प्रियतमकरोल्लासिते ! त्वं प्रपश्येः
पुण्य-प्राण-प्रवरवलितं 'रामकृष्णाश्रमं' तम् ।
श्रीमद्वर्यैः रचितविनुतिः दक्षिणी कालिका या
भत्कान्तार्थं निरलसधिया सारिके ! माननीया । ३७ ।

ଅର୍ଥ— ହେ (ମୋର) ପ୍ରିୟତମଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟସ୍ନେହ ଲଲନେ ! ସେଠାରେ ତୁମେ ପୁଣ୍ୟପ୍ରାଣ ଲୋକଙ୍କର ସ୍ଥାନମୟ ରମକୃଷ୍ଣ ଆଶ୍ରମ ଟିକିଏ ଦେଖିବ । ପୂଜ୍ୟ-ପାଦଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତା ଦକ୍ଷିଣକାଳୀଙ୍କ ନକଟରେ ମୋର ସ୍ୱାମୀଙ୍କର କୁଶଳ ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବ ।

पाश्चात्त्यानामनुपम-कृतं सादरं लोकनीयं
'ईडेनाख्यं' प्रथमुपवनं मंजुलं पुञ्जपुञ्जैः ।
स्वर्गीयं यल्लसति मधुरं नन्दनं चोपहस्य
पीयूषान्तां विरचय मनोह्लादिनीं तत्र वाणीम् । ३८ ।

ଅର୍ଥ— ହେ ସାରକେ ! ବଦେଶୀ (ବଲ୍ଲଭ ଦେଶୀୟ)ଙ୍କର ଅନୁପମକୃତ "ଇଡେନ୍ ବଗିଚା" (ଇଡେନ୍ ଗାର୍ଡନ୍) ଦେଖିବ—ଯିଏ ସ୍ୱର୍ଗର ନନ୍ଦନକାନନକୁ ଉପହାର କରି ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଯାଉଛୁ ; ସେଠାରେ ତୁମେ ମନୋହର ଅମୃତମୟ ଶବ୍ଦ କରିବ ।

यन्त्रागारेष्वनिशमवनी-वक्ष-उद्भेदकेषु
दीना हीनाः श्रमिकपुरुषाः खिद्यमानाः क्षुधा च ।
प्राण-स्पर्शि-श्रम-गति-शुचा शोणित-स्वेद शीर्णाः
हा हा "पुञ्जीपति" गतिरियं वञ्चिता स्वाधिकारात् । ३६ ।

ଅର୍ଥ— ଯନ୍ତ୍ରଶାଳାରେ (କଳ-କାରଖାନାରେ) ଗରିବ ଶ୍ରମିକ ଲୋକଲ ହୋଇ ଝାଲରୁହା ଶ୍ରମ କରୁଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ପୁଂଜାପତିଙ୍କର ଏହା ବଗୁର ଯେ ସେମାନେ ସ୍ୱାଧିକାରରୁ ବଞ୍ଚିତ ।

पश्यस्येवं श्रमिकपुरुषस्यास्य दग्धं भविष्यत्
दग्धं चाऽस्याऽवनिसुखशतं पौरुष सार्थवाहं ।
कृष्णश्रीर्यो निरलस-कृतो व्यर्थकामोजगत्यां
दुःखात्तस्योत्तरल-ममता-वारि ते सारिके ! स्यात् । ४० ।

ଅର୍ଥ— ତୁମେ ଦେଖିବ—ଶ୍ରମିକର ଭବିଷ୍ୟତ ଦଗ୍ଧ ଓ ସାଂସାରିକ ସୁଖ ମଧ୍ୟ ଦଗ୍ଧ । କୃଷ୍ଣକାୟ ହୋଇ ଆଳସ୍ୟ ଛାଡ଼ି ସଂସାରରେ ଏତେ କାମ କରୁଛ !! ତାହା ଦେଖି ତୁମ ଆଖିରୁ ଲୁହ ବୋହିବ ନିଶ୍ଚୟ !!!

★

नूनं पक्षद्वयगतरुचे ! विस्मिता त्वं विलोक्य
विज्ञानस्याद्भुत-कृतिगतं कौशलं ज्ञानसिद्धं ।
लोकेथा वाऽविकल-सुषमं कृत्रिमं रात्रिचित्रं
तारापुञ्ज-ग्रहशतभरं "प्लानटोरीयमेऽत्र" । ४१ ।

ଅର୍ଥ— ହେ ସାଈକେ ! ତୁମେ ବିଜ୍ଞାନର ଅଦ୍ଭୁତ ଜ୍ଞାନ ସିଦ୍ଧ କୌଶଳ ଦେଖି ବିସ୍ମିତ ହେବ ! ସେଠାରେ ତାରା, ଗ୍ରହ, ଉପଗ୍ରହରେ କୃତିମ ରାତି ସୃଷ୍ଟି ହେଉଥିବା "ପ୍ଲାନଟୋରିୟମ୍" (ବରଲା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ) ଦେଖିବ !!!

★

नक्तं तावद्वितय-रजनी-भ्रान्तिरेवं भवेन्नो
कालक्षेपः प्रभवतु न वा सारिके ! विस्मयोत्वः ।
भर्त्रासार्द्धं प्रियममतया प्लाविते ! नन्दनीयः
श्रद्धालापोऽभवदतितरः सा स्मृतिः विस्मृता किं ? । ४२ ।

ଅର୍ଥ— ଉତ୍ତରେ ପୁଣି ଦ୍ୱିତୀୟ ରଜନୀର ଭ୍ରମ ତୁମର ଯେପରି ନ ହୁଏ । ହେ ସାଈକେ ! ତୁମର କାଳ ବିଳମ୍ବ ନ ହେଉ । ମୁଁ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସହିତ ଯାଇଁ ଏହିଠାରେ ଶ୍ରଦ୍ଧାପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଳାପରେ ସମୟ କଟାଇଥିଲି । ସେହି ସ୍ମୃତି ଭୁଲ ହେଉନାହିଁ !! (ଏହାଦ୍ୱାରା ପ୍ରିୟଙ୍କ ସହିତ ସ୍ନାନମାନ ଭ୍ରମଣ କରିଥିବାରୁ ତତ୍ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଅନୁଭୂତ ବିଷୟ ସ୍ୱପ୍ନରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହେଉଛି) ।

★

ବ୍ୟୋମୋଦ୍‌ଗତ୍ୟାଂ ପରମ-ମମତାସିନ୍ଧୁକଲ୍ପେ ! ପ୍ରପଶ୍ୟେଃ
ଅର୍ବାଚୀନା ଯୁବତି-ଜନିତାଃ ନବ୍ୟରୀତିକ୍ରମାନ୍ତାଃ ।
ମୁଗ୍‌ଧାଲାପୈର୍ଯୁବ-ଜନ-ମନୋଦମ୍ଭଭଙ୍ଗୈକଦକ୍ଷାଃ
" ପାର୍କେଷ୍ବେବଂ " ପ୍ରଣୟରଚନେ ସନ୍ତତଂ ସ୍ନେହଶୀଲାଃ । ୪୩ ।

ଅର୍ଥ— ଆକାଶରେ ଉଡ଼ି ଉଡ଼ି ତୁମେ ଯୁବକଜନଙ୍କର ମନର ଦମ୍ଭଭଙ୍ଗକାରୀ ଆଧୁନିକ-ଶୁଦ୍ଧସଂପନ୍ନା ଯୁବତୀମାନଙ୍କୁ ଦେଖିବା ଏମାନେ ପାର୍କମାନଙ୍କରେ ମଧୁର ପ୍ରୀତି ସମ୍ଭାଷଣରେ ସ୍ନେହଶୀଳା ହୋଇପଡ଼ୁଥାନ୍ତି ।

★

ମନ୍ଦଂ ମନ୍ଦାନିଲମଧୁକଣା-ସେବିନୀନାଂସମନ୍ତାତ୍
ପିଷ୍ଟାଚାରାଃ ଯୁବଜନଗଣାଃ ବ୍ୟାଜଭୃଙ୍ଗସ୍ୱରୂପାଃ ।
ପଲ୍ଲୀପ୍ରାନ୍ତେଷ୍ବିଦମପି ସଖେ ! ସର୍ବଥା ସ୍ୱପ୍ନଲଭ୍ୟଂ
ଯୋଷିଦ୍‌ବଂଶାତୁଲ-ସୁଗରିମ ଭ୍ରଂଶିନୀ ସଭ୍ୟତେୟଂ । ୪୪ ।

ଅର୍ଥ— ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ମନ୍ଦ ପବନର ମଧୁ କଣିକା ସେବନ କରୁଥିବା ଯୁବନ୍ତମାନଙ୍କ ଚାରି ପାଖରେ ଭ୍ରମର ତୁଲ୍ୟ ଯୁବକମାନେ ବେଷ୍ଟିତ ହୋଇଥିବାର ଦେଖିବ । ଗାଁ-ଗହଳରେ ଏହା ସ୍ୱପ୍ନର କଥା । ହେ ସାଙ୍ଗକେ ! ଏହି ସଭ୍ୟତା ଯୁବତୀ-ବଂଶର ଅତୁଳ ଗରିମାର ନାଶ-କାରିଣୀ ସିନା ! ! ! (ଏହା ଫଳରେ ମାନସିକ-ବିବ୍ରତ ଯୁବକ ପ୍ରଖାଡ ହୁଏ) ।

★

नो लोक्यंते समधिकमदः शोभने ! त्वर्ण्णमेवं
भर्त्तुःप्रेमच्छविरविरसौ लोकनीयो मदर्थं ।
व्योम्नोमार्गात् पिव सरभसं लोचनाभ्यां समग्रां
कालालम्भो न भवतु तथा शुद्धशोभां सु-वर्ण्णाम् । ४५ ।

ଅର୍ଥ— ହେ ଶୋଭନେ ! ତୁମେ ଅଧିକ କାଳ ଏହା ଦେଖିବ ନାହିଁ । ଶୀଘ୍ର ମୋର ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ପ୍ରେମମୟ ଛବି ଦେଖିବ । ଆକାଶ ମାର୍ଗରୁ ସମଗ୍ର ଶୋଭା ଉପଭୋଗ କର । ହେ ସାରଙ୍ଗେ ! ମୋର ପ୍ରିୟଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯାଉଥିବାରୁ ତୁମର ଯେପରି କାଳ ବିଳମ୍ବ ନ ହୁଏ !

★

दूरंगत्वा विपुल महसा-दीप्तिमान्नां पुराणां
लोकेथास्त्वं सुविदित-गयां बुद्ध-बोधिद्रुमान्ताम् ।
पुण्याम्भोभिः ध्रुवमनुदिनं गौरवं ख्यापयन्तम्
मन्तःशुद्धां प्रणम शुभदां " फल्गुमेतां " वहन्तीम् । ४६ ।

ଅର୍ଥ— ସେଠାରୁ କିଛିଦୂର ଯାଇଁ ବିପୁଳ ତେଜରେ ଦୀପ୍ତିମନ୍ତା ପ୍ରାଚୀନ "ବୁଦ୍ଧଗୟା" ଦେଖିବ । ତାର ନିକଟରେ ବହିଯାଉଥିବା ଫଲ୍‌ଗୁନଦୀକୁ ନମସ୍କାର କରିବ, ଯେ (ଯେଉଁ ନଦୀ) ନିଜର ପୂତ୍ୟ ଜଳ ଦ୍ୱାରା ଗୌରବ ପ୍ରଖ୍ୟାପନ କରୁଛୁ । (ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ସ୍ନାନ ଦ୍ୱାରା ପବିତ୍ରଜଳ ଏହି ଉକ୍ତିରେ ଗୌରବ ସମ୍ମରଣ କରୁଛୁ) ।

★

ଶୁଦ୍ଧାବୁଦ୍ଧ-ପ୍ରବର-ଚରଣ-କ୍ଷାଳନେନାଭିରାମା
ସ୍ରୋତୋଽଧୀରା ପ୍ରଥିତ-ପୁରୁଷ-ସ୍ପର୍ଶକର୍ଷୈର୍ଲସନ୍ତୀ ।
ଅଦ୍ୟାପ୍ୟେବଂ ବିରଚିତନୁତିଃ କ୍ଲୁପ୍ତ-କୀର୍ତ୍ତି-ପ୍ରତୀକା
ବୁଦ୍ଧୋଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ-ସ୍ଫୁଟ-ମଧୁଗିରଂ କାମୟାନା ଚକାସ୍ତି । ୪୭ ।

ଅର୍ଥ— ପବନ୍‌ଟିଚା, ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଚରଣ ଧୌତ କରିବା ଯୋଗୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମନୋରମା, ଏହି କୀର୍ତ୍ତିମତୀ ତଟିନୀ ଆଜି ମଧ୍ୟ ସେହି ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ବାଣୀକୁ ଶୁଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଛି ।

★

କାଲକ୍ଷେପଃ ପ୍ରଭବତୁ ସଖେ ! ବୀକ୍ଷ୍ୟନୈବଂ ସମଗ୍ରଂ
କାନ୍ତପ୍ରେମ-ପ୍ରବଣହୃଦୟାଂ ସାନ୍ତ୍ୱୟ ସ୍ନେହଭାଷୈଃ ।
ନୂତ୍ନସ୍ଥାନଂ ମନସି ମହତୀଂ ଦ୍ରାଗ୍ ଦିଦୃକ୍ଷାଂ ବହନ୍ତୀ
ଲୀଳୈଥାସ୍ତ୍ୱଂ ବିୟଦୟନତଃ 'ପାଟଲୀପୁତ୍ର'ମେତତ୍ । ୪୮ ।

ଅର୍ଥ— ଏସବୁ ଦେଖି ତୁମେ କାଳ ବଳମ୍ବ କରିବ ନାହିଁ । ଟିକେ ମୋ ଭଲ କାନ୍ତ ବରହୁଣୀକୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦଅ । ତେବେ ନୂଆ ସ୍ଥାନ ଦେଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରି ତୁମେ ନଶ୍ଚୟ ଆକାଶମାର୍ଗରୁ ପାଟଳୀପୁତ୍ର (ପାଟଣା) ଦେଖିବ ।

★

ପ୍ରାଚୀନେୟଂ ବିପୁଳନଗରୀ ସଭ୍ୟତା ଭବ୍ୟ-ଭାବ୍ୟା
ଶିକ୍ଷାଦୀକ୍ଷା-କୃତି-ପଶ୍ଚିୟୈର୍ମାନନୀୟା ମହୀୟା ।
ଧର୍ମାଶୋକ-ପ୍ରଥିତ-ମହିମୋଦ୍‌ଭାସିନୀ ରାଜଧାନୀ
ଯାଽଦ୍ୟସ୍ଫୀତା ଲଳିତ-କବିତାଂ ଦୃମ୍ନିଗର୍ଭାଂ ବିଗାତି । ୪୯ ।

ଅର୍ଥ— ଏହି ପ୍ରାଚୀନ ନଗରୀର ସଭ୍ୟତା ପ୍ରାଚୀନା । ଏହା ଶିକ୍ଷା-ଦୀକ୍ଷାରେ ମନ୍ନସ୍ତା ଅଟେ । ଅଶୋକଙ୍କ ରାଜଧାନୀ ରୂପେ ପ୍ରଥିତ ଏହି ରାଜଧାନୀ ଆଜି ସେହି ଗୌରବକୁ ପ୍ରକାଶ କରୁଛି ।

★

କୀର୍ତ୍ତି-ସ୍ପର୍ଦ୍ଧି ପ୍ରଥିତ-ମଗଧାଽଽଖ୍ୟାତ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟମେତତ୍
ସୃଷ୍ଟେଃ କୃଷ୍ଟି-ସ୍ଫୁରିତ-ବିଭବୈଃ ଗୌରବୈରୁଜ୍ୱଳଞ୍ଚ ।
ନାନା-ଧର୍ମୋବୟ-ପରିଚୟୈଃ ଭାରତଂ ' ଗୁପ୍ତ 'ଭୂପୈଃ
ନୀତି-ପ୍ରୋଦ୍ୟତ୍-ଶମ-ନୟଧନୈଃ ଶାସିତଂ ଦୀର୍ଘକାଳଂ । ୫୦ ।

ଅର୍ଥ— ଏହି ମଗଧ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ କୀର୍ତ୍ତି-ଭାସ୍ୱର ଅଟେ । ଏହା ସୃଷ୍ଟି-କୃଷ୍ଟିର ଗୌରବରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଓ ନାନାଧର୍ମନ୍ନୟ—ପରିଚୟରେ ଦୀପ୍ତିମାନ୍ । ଏହି ରାଜ୍ୟ ଦୀର୍ଘକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୁପ୍ତ-ବଂଶର ରାଜାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ହେଉଥିଲା ।

★

स्मृत्वा मुग्धा सपदिभविता गुप्तसाम्राज्यकीर्त्तिं
पश्चात्तावत् रचय वियतः सत्सुकं नेत्रपातम् ।
सृत्वा दूरं सकलविदुषां माननीयां पुराणां
सिद्धाचार्य्यैः प्रति च विनुतां बभ्यं 'वाराणसीं' ताम् । ୫୧ ।

ଅର୍ଥ— ଗୁପ୍ତ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟ କୀର୍ତ୍ତି ମନେପକାଇ ତୁମେ ଆନନ୍ଦିତ ହେବ ଓ ପରେ କଟୁଦୂର ଯାଇଁ ପ୍ରାଚୀନ-ନଗରୀ ବାରାଣସୀକୁ ଆକାଶ ମାର୍ଗରୁ ଦେଖି ଆହ୍ଲାଦିତ ହେବ ।

★

पुण्यप्राणा प्रवर-विबुधाऽवासभूमिर्वरीष्ठा
विद्वद्वर्य्य-प्रखरकृतिता-द्यतिसौधप्रकल्पा ।
ज्ञान-ध्यानाऽध्ययन-मुखरा देववाणी-महीष्ठा-
भाषा सेयं नटति च मुदा यत्र लीलायितेव । ୫୨ ।

ଅର୍ଥ— ପୁଣ୍ୟପ୍ରାଣା, ସୁପଣ୍ଡିତ-ପୂଜ୍ୟା ଏହି ବାରାଣସୀକୁ ତୁମେ ଦେଖିବ । ସେଉଁଠି ବାଣୀ ଲୀଳାୟିତ ଭଙ୍ଗୀରେ ନୃତ୍ୟରତା ଅଛନ୍ତି ।

★

गत्वा किंचिल्ललिद्ध-वचने ! ह्यूर्द्धतो माननीयः
कामार्थानां परम-पुरुषो लोकपोविश्वनाथः ।
नक्तं तावत् कथमपिमते सम्भवेत् चावलोकः
पत्ये भक्त्या विमल-मनसा केवलं प्रार्थनीयः । ५३ ।

ଅର୍ଥ— କଛୁଦୂର ଯାଇଁ ଆକାଶ ମାର୍ଗରୁ ପରମ-ପୁରୁଷ କାଶୀ-ବଶ୍ୱନାଥଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କରିବ । ଘରେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିପାରିବ ନାହିଁ । କେବଳ ମୋର ପତିଙ୍କ ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବ ।

★

दर्शंदर्शं विपुलनगरी-श्रीमथो श्रोत्रपेयां
तत्रत्यानां विरचय मुदे स्निग्धवाणीं स्वभावात् ।
"आह्लावादे" प्रविश च सखे ! मुक्तवेणीं त्रिवेणीं
किंचिद्दूरे क्षणमुपसर स्नानशुभ्रा भवाथ । ५४ ।

ଅର୍ଥ— ସେହି ବପୁଳ-ନଗରର ଶୋଭା ଦେଖି ଓଦଖି ଦେଠାକାର ଲୋକଙ୍କ ଆନନ୍ଦ-ବର୍ଦ୍ଧନ ପାଇଁ ତୁମର ସୁଭଦ୍ର-ମଧୁର ବାଣୀ ପ୍ରକାଶ କରିବ । ପରେ କଛୁଦୂରରେ 'ଆହ୍ଲାବାଦ'ରେ ପହଞ୍ଚି ସ୍ନାନ କରିବ ଓ ପବନା ହେବ ।

★

ଦ୍ରष୍ଟାଂ ମୁକ୍ତି-ପ୍ରଭବ-ଭବନାଂ ଶୁଦ୍ଧତୋୟାଂ 'ତ୍ରିବେଣୀ
ମାର୍ଯ୍ୟ-ବ୍ରାତ-ଘ୍ରତଜ୍ଞ-ବିନୁତି-ସ୍ପର୍ଦ୍ଧିନୀଂ ତାଂ ପ୍ରଣମ୍ୟ-
କିଂଚିଦ୍‌ଗତ୍ୱାଽକଳିତ-ମମତା-ଭାଜନ ! ପ୍ରେମସୌଧଂ
ସୋତ୍କ ଶୋଭା-ବିଭବ-ବିଭରଂ ଲୋକସେ "ତାଜରାଜମ୍" । ୫୫ ।

ଅର୍ଥ— ସେହ୍ନ ଆର୍ଯ୍ୟ-ବନୁତା ମୁକ୍ତିର ଭବନକଲ୍ପା ; 'ତ୍ରିବେଣୀ'ରେ ନମସ୍କାର କର କଟୁଦୂର ଯାଇଁ ପ୍ରେମର ସୌଧ ତାଜମହଲକୁ ଦେଖିବ ।

★

ହେ ସ୍ନେହାର୍ଦ୍ରେ ! ପ୍ରଣୟମଧୁରା ସଂସ୍ମୃତିଃ ଶାଶ୍ୱତୀ ଯା
ସ୍ୱର୍ଗୀୟାଦ୍ୟୋଲ୍ଲସତି "ମହଲେ" ପ୍ରେମଗାଥାଂ ବହନ୍ତୀ- ।
ତାଂ ତାମୁଚ୍ଚୈଃ ରଟତି 'ଯମୁନା' ଲୋଲହିଲ୍ଲୋଲଗୀତ୍ୟୈଃ
ହା ହନ୍ତାହଂ ଖଳବିଧିବଶାତ୍ କ୍ରନ୍ଦ-ନିର୍ବିନ୍ନ-ଦୃଷ୍ଟିଃ । ୫୬ ।

ଅର୍ଥ— ହେ ସ୍ନେହମୟି ! ସେହ୍ନ ଚରନ୍ତନ ପ୍ରେମ-ମଧୁର ସ୍ମୃତି ଅଦ୍ୟାପି ତାଜମହଲରେ ପ୍ରେମଗାଥା ବହନ କର ହସୁଛୁ ଓ ସେହ୍ନ ଗାଥାକୁ ଯମୁନାନଦୀ ଲହଲହ-ଗୀତରେ ପ୍ରକାଶ କରୁଛୁ । ହାୟ ! ମୁଁ ଆଜି ଦୈବ ବଶତଃ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଅଧୀର ହେଉଛୁ !!

★

'साजाहान'-प्रणय-ममतोद्वेदनं मूर्त्तिमत्यत्
तत्र प्राण-स्फुट-गुरुशुचः शायिताः लीलयैव ।
दिव्य-प्रेम-क्वरित-सुधया पाविता तीरभूश्च
धन्यं सृष्टौ प्रणय-मदिरं हन्त ! सौभाग्य-भोग्यं । ५७ ।

ଅର୍ଥ— ସେଠାରେ 'ସାଜାହାନ'ଙ୍କର ପ୍ରଣୟମମତା ମୂର୍ତ୍ତିମାନ୍ ହୋଇଉଠିଛି । ପ୍ରାଣର ଗୁରୁତମ-ଶୋଚନା ଓ ବ୍ୟଥା ସତେ ଯେପରି ଲୀଳାୟିତ ହୋଇଛି । ଯମୁନାର ତୀର ଭୂମି ଦିବ୍ୟ ପ୍ରେମ-ଅମୃତରେ ପାବତ ହୋଇ-ପାରଛି । ହାୟ ! ସୃଷ୍ଟିରେ ପ୍ରଣୟ-ମଧୁ ହିଁ ଧନ୍ୟ ଓ ଏହା ସୌଭାଗ୍ୟ ଥିଲେ ମିଳେ ସିନା !

★

नो जनीहि प्रणयजकथां शाश्वतीत्युत्कले या
"गौरी"-प्रीति-प्रवण-हृदये मुग्ध-"केदार"-मूर्त्तिः ।
नूनं प्राणाकुलित-कविता संचिता "कुण्ड-युग्मे *
मृत्योर्गाथा ह्यकरुणविधेरद्य भाले विभाति । ५८ ।

ଅର୍ଥ— ହେ ସାଥିକେ ! ତୁମେ ଏଇ ଉତ୍କଳର ସେଇ 'କେଦାର-ଗୌରୀ'ଙ୍କ ଚରନ୍ତନ ପ୍ରେମ କଥା କ'ଣ ଜାଣି ନାହଁ ? ଆଜିମଧ୍ୟ ସେହି ଦୁଇଜଣଙ୍କର ପ୍ରାଣର ଆକୁଳ କବତା କେଦାର-ଗୌରୀ' କୁଣ୍ଡରେ ସଞ୍ଚିତ ରହିଛି, ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରାଣର ସମସ୍ତ ଆକୁଳ କବତାର ହିଁ ସ୍ମାରକ ସେଇ କୁଣ୍ଡ ଦୁଇଟି, (ଯାହା ସେମାନଙ୍କର ବେଦନାଦାସ୍ପୃକ ମୃତ୍ୟୁପରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରେମ-ଗାଥାର ସ୍ମାରକରୂପେ ନର୍ମିତ ହୋଇଛି) ।

ପୁଣି ସେମାନଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ କାହାଣୀ ଆଜିମଧ୍ୟ ଅକରୁଣ-ବିଧାତାର କପୋଳ-ଦେଶରେ ଶୋଭିପାଉଛି ! (ଅର୍ଥାତ୍ ସେଇ କାହାଣୀ ଆଜି ବି ଅମର !

★

'साजाहान'-प्रणय-सुधया प्लावितं लोभनीयं
नानारत्नावलिभिरतुलं प्रेमिका-हेम-हर्म्यं ।
* "एकाम्रे"ऽस्मिन् युगल-ममता-प्रीति-सत्य-प्रदीपः
भाव-स्निग्धो ज्वलति च चिरं देव-दुर्लोभ्यभासा । ୫୧ ।

ଅର୍ଥ— ହେ ସାଉକେ ! ସାଜାହାନଙ୍କର ପ୍ରଣୟ-ଅମୃତରେ ପ୍ଲାବିତ ଓ ନାନାଅତୁଳ-ରତ୍ନରେ ଖଚିତ ମମତାଜଙ୍କ ହର୍ମ୍ୟ (ସ୍ମୃତି-ସମାଧି) ଶୋଭୁପାଉଛୁ ! ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଏଇ ଏକାମ୍ର-କାନନରେ କେଦାର-ଗୌରାଙ୍କ ପ୍ରୀତିର ସତ୍ୟ-ପ୍ରଦୀପ ଦେବ-ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ-ତେଜରେ ଚିରଦିନ ଜଳୁଛୁ !

* (भुवनेश्वरस्य एकाम्रकानने गौरी-केदारयोः प्रेमिका-प्रेमिकयोः प्रेमार्थं त्यागः शाश्वतं दीप्यमानः) ।

★

आत्मन्यात्मा विलसति चिरं प्रेमणिप्रेमसारः
प्राणत्यागः प्रणय-ममता-प्राप्तये शाश्वतोऽयं ।
अस्तं यातः विभव-गरिमा वर्ण्ण-भेदश्च निन्यं ।
गच्छन्नूकाले प्रिय-युव-जनो ह्यश्रुपातात् प्रणौति । ୬୦ ।

ଅର୍ଥ— ଏଠାରେ ଆତ୍ମା ଆତ୍ମାରେ ମିଶିଯାଇଛୁ ଏବଂ ପ୍ରେମରେ ପ୍ରେମ ମିଶିଯାଇଛୁ । ପ୍ରେମ ପାଇଁ ଏପର ଆତ୍ମତ୍ୟାଗ କରିବା ବିଶ୍ୱରେ ଶାଶ୍ୱତ । ଏଠାରେ ଧନର ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ଓ ଜାତି-ବର୍ଣ୍ଣ-ଭେଦ ହାର୍ ମାନିଛୁ ! ଆଜି ପ୍ରତ୍ୟହ ଯୁବକ ଓ ପ୍ରିୟଜନ ଏଠାକୁ ଯାଇଁ କେଦାର-ଗୌରାଙ୍କ ମର୍ମର ଗାଥା ମନେ ପକାଇ ଲୁହ ଢାଳି ନମସ୍କାର କରୁଛନ୍ତି ।

★

हे स्नेहार्द्र ! सुविपुल-नभोमण्डलान्मन्दमन्दं
गम्यस्थल्यामवतर मुदा ! कौशलं दर्शयित्वा
पीयूषं नो वचनरचनं सर्वथा दुर्लभंस्यात्
येन प्रेमि-प्रवर-हृदयं रागसंप्लावपूर्त्तम् । ६१ ।

ଅର୍ଥ— ହେ ସ୍ନେହାର୍ଦ୍ର ! ବଶାଳ ଆକାଶ ମାର୍ଗରୁ ଧୀରେ ଧୀରେ କୌଶଳ ଦେଖାଇ ଅବତରଣ କରବ । ତୁମର ସୁମଧୁର ବଚନ ଯେପରି ସେଠାରେ ଦୁର୍ଲଭ ନ ହୁଏ । ଯାହା ଫଳରେ ମୋର ପ୍ରିୟଙ୍କର ହୃଦସ୍ଥ ଅନୁରାଗ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ।

★

पूर्वोद्रागं-स्मरण निपुणः कान्त एकान्तवासी
तत् तद्भावान् विरहजनितान् निश्चितं भावयेद्वा ।
गायेद्गीतिं प्रणयजड़ितां लोकयेत्तापखिन्नः
पार्श्वस्थं त्तन्मिलन-मधुरं युग्मयोश्चित्रलेख्यं । ६२ ।

ଅର୍ଥ— ପୂର୍ବରାଗକୁ ମନେପକାଇ ମୋର କାନ୍ତ ଏକାନ୍ତରେ ବସିଥିବ ସେହି ସେହି ଭାବକୁ ନିଶ୍ଚୟ ସ୍ମରଣ କରୁଥିବେ । ଦୁଃଖରେ ପ୍ରଣୟ ଗୀତ ଗାଉଥିବେ ଓ ଛାଙ୍କ ପାଖରେ ଥିବା ଆମ ଦୁହିଁଙ୍କର ମିଳନ-ମଧୁର ଫଟୋ ଦେଖୁଥିବେ ।

★

ସ୍ନେହାର୍ଦ୍ରେ ! ତାଂ ମଧୁରରଜନୀଂ ପ୍ରେମସଂଭାଷଣାନ୍ତାଂ
ଯସ୍ୟାମାସୀତ୍ ପ୍ରଥମ-ମିଲନଂ ଦମ୍ପତୀ-ଜୀବନସ୍ୟ ।
ସ୍ମାରସ୍ମାରଂ ତଦତିଲଲିତ ଶ୍ୟାମମୂର୍ତ୍ତିର୍ମଦୀୟଃ
ନେତ୍ର-ପ୍ଲାବୈଃ ପ୍ରଣୟଭରିତୈଃ ସଂଭବେତ୍ ଚିତ୍ରକଲ୍ପଃ । ୬୩ ।

ଅର୍ଥ— ହେ ସ୍ନେହାର୍ଦ୍ରେ ! ଦମ୍ପତୀ ଜୀବନରେ ପ୍ରଥମ ମିଳନ ଓ ପ୍ରେମ-ସମ୍ଭାଷଣରେ ମନୋରମ ହୋଇ-ଉଠିଥିବା ସେହି ସୁମଧୁର ରଜନୀକୁ ମନେ ପକାଇ ମୋର ଶ୍ୟାମମୂର୍ତ୍ତିପ୍ରିୟ ଲୋତକଧାରା ଛୁଟାଇ ଚଉପ୍ରତମ ହୋଇଥିବେ ।

★

ରୋଷୋଦ୍‌ଗୀର୍ଣ୍ଣୈର୍ବଚନତତିଭିଃ କାନ୍ତମେକାନ୍ତତୋଽହଂ ।
କିଂବାଽଭାଷେ ତଦପି ସରଲୋ ଭାବୟେଦ୍‌ବାବିଦୀର୍ଣ୍ଣଃ ।
ଯଦ୍‌ବୈ ମାନ-ପ୍ରଣୟ-ମଧୁରଂ ସର୍ବଥାସୀତ୍ ନବେତ୍ତି ?
ଦୋଷାଃ ସର୍ବେ ପ୍ରଣୟଗରିମଦ୍ୟୋତିନୋ ମାର୍ଜନୀୟାଃ । ୬୪ ।

ଅର୍ଥ— ରାଗ କଥାରେ ମୁଁ ଏକାନ୍ତରେ ପ୍ରିୟଙ୍କୁ କ'ଣ ସବୁ କହୁଥିଲି, ତାହା ମନେ ପକାଇ ସେ ବଷ୍ପୁ ହେଉଥିବେ । ତାହା ଅଭିମାନ ଓ ପ୍ରଣୟରେ ମଧୁର ଥିଲା । ତାହା କ'ଣ ସେ ଜାଣିନାହାନ୍ତି ? ପ୍ରଣୟର ପୁଷ୍ଟିସାଧନ କରୁଥିବା ଏହି ଦୋଷଗୁଡ଼ିକ ସେ କ୍ଷମା କରିବେ ।

★

ଅହ୍ନାୟୈବଂ ସୁରତଶୟନାଦୁତ୍ଥିତଃ ପଞ୍ଜରସ୍ଥଂ
କୃତ୍ୱା ସ ତ୍ୱା କଲୟତି ସୁଖଂ ପାଣିପତ୍ରାନ୍ତରସ୍ଥାମ୍ ।
କୋପୋଦ୍‌ଭାଷୈଃ ପରୁଷବଚନୈଃ କିଂକିମେବାବଭାଷେ
ସ୍ମୃତ୍ୱା କ୍ଷୀଣଂ ସୁରୁଚିରବପୁଃ ସ୍ୟାତ୍ତଦର୍ଥଂ ନିତାନ୍ତମ୍ । ୬୫ ।

ଅର୍ଥ— ହଠାତ୍ ଦିନେ ସୁରତ-ଶଯ୍ୟାରୁ ଉଠି ପଞ୍ଜରରେ ଥିବା ତୋତେ ଧରି ସେ ଆନନ୍ଦ ପାଉଥିଲେ । ଏତକବେଳେ ମୁଁ ରାଗରେ କଠୋର ଭାଷାରେ କ'ଣ ସବୁ କହୁଥିଲ । ତାହା ମନେ ପକାଇ ସେ କ୍ଷୀଣ ହେଉଥିବେ ।

★

ବିମ୍ବୋଷ୍ଠେ ମେ ଲିଖତି ଚଟୁଲଶ୍ଚୁମ୍ବନଂ ଦ୍ରାଗକାଲଂ
"ଲଜ୍ଜାହୀନ ! ପ୍ରିୟ ଇତି ରୁଷା ବଚ୍ମି ତତ୍ରାନ୍ତରେଽହମ୍ ।
ମନ୍ଦଂ ମନ୍ଦଂ ଗିରସି ମଧୁରଂ ତ୍ୱଂ ତଦା ସାରିକେ ! ଯଦ୍
ଭାବଂଭାବଂ ପ୍ରିୟ-ସହଚରଃ ସଂଭବେତ୍ ଶୋକ-ତପ୍ତଃ । ୬୬ ।

ଅର୍ଥ— (ଅରେ) ଅସମୟରେ ହଠାତ୍ ସେହି ଚତୁରପ୍ରିୟ ମୋର ଗାଲରେ ଚୁମ୍ବନ ଦେବାରୁ ମୁଁ ତାକୁ ରାଗରେ "ଲଜ୍ଜାହୀନପ୍ରିୟ" ବୋଲି କହିଲି । ତୁମେ ଠିକ୍ ସେତକବେଳେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଶବ୍ଦ କରୁଥିଲ । ତାହା ଭାବି ଭାବି ମୋର ପ୍ରିୟ ଶୋକ ସନ୍ତପ୍ତ ହେଉଥିବେ ପଘ !

★

କସ୍ୟାଂ ରାତ୍ରୌ କ୍ରମ-ବିରହି ତ୍ରୈର୍ଭାଷିତୈଃ ଶିଷ୍ଟଭାଷୀ
ଚାତୁର୍ଯ୍ୟାଦ୍ବା ନିରୁପମମୟୀଂ-ଚିତ୍ରନେତ୍ରୀଂବ୍ୟବର୍ଣ୍ଣୀତ ।
କୋପୋଦ୍ଭାବାଦସହ-ବଚନୈଶ୍ଚର୍ଚ୍ଚିତଃ ସ ପ୍ରକାଶ୍ୟମ୍
ଭାବଂ ଭାବଂ ତଦ୍ପି ଚ ଭବେତ୍ ଖେଦଖିନ୍ନ ପ୍ରବାସୀ । ୬୭ ।

ଅର୍ଥ— କୌଣସି ରାତ୍ରରେ ମୋର ଶିଷ୍ଟଭାଷୀ ସ୍ୱାମୀ କ୍ରମଖିନ୍ନତ୍ୱରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁ କରୁ ସିନେମାର ଅଭିନେତ୍ରୀଙ୍କ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ । ମୁଁ ଗୃହିଣୀଙ୍କ (ପର ସ୍ତ୍ରୀର ପ୍ରଶଂସା ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଶୁଣି) କଠୋର କଥା କହିଥିଲ । ତାହା ମନେ ପକାଇ ମୋର ପ୍ରବାସୀ-ଖେଦଖିନ୍ନ ହେଉଥିବେ ।

★

"ନ ତ୍ୱଂ ଯୋଗ୍ୟେତି" ଚତୁରଗିରାଽଭାଷତୈବଂପ୍ରିୟୋମେ
ଶ୍ରୁତ୍ୱାଽସୋତ୍ୱା ଚ ପୁରୁଷମୟୀଂ ଲୋତକପ୍ଲାବ-ନେତ୍ରୀ ।
ନିଦ୍ରାବ୍ୟାଜାତ୍ ନନୁ ଚିବୁକଯୋର୍ଦତ୍ତ-ପାଣିଃ ସ ବେତ୍ତି
ତାଂ ତାଂ ସ୍ମୃତ୍ୱା ସୁଚତୁରବରୋ ନୋଭବେତ୍ କିଂ ବିଷଣ୍ଣଃ । ୬୮ ।

ଅର୍ଥ— "ତୁମେ ମୋର ଯୋଗ୍ୟ ନୁହଁ" ଏହା ମୋର ପ୍ରିୟ ଚତୁର ଭାବରେ କହିଥିଲେ । ତାହା ଶୁଣି ସହ୍ୟ ନ ପାର ମୁଁ କାନ୍ଦି କନ୍ଦି ଛଳନାରେ ଗାଲରେ ହାତ ଦେଇ ଶୋଇଥିଲ, ସେ ଏହା ଜାଣନ୍ତି । ସେକଥା ମନେ ପକାଇ ସେ ସୁଚତୁର କ'ଣ ବିଷଣ୍ଣ ହେଉ ନ ଥିବେ !!!

★

चिन्ताखिन्नां विरहकुलितां नाथ-संसिक्त-रागां
जानीहि त्वं दिनकरगतां पद्मिनीं मामिवैकाम् ।
तापोच्छ्वासातिविधुरहृदं सारिके ! प्राणबन्धुः
सोभाग्यान्तां स्मरति किमु नोसंस्मृतिं प्रेमगर्भाम् । ६९ ।

ଅର୍ଥ— ମୁଁ ପ୍ରିୟାନୁରାଗିଣୀ; ବରହୁଣୀ ଏବଂ ସୂର୍ଯ୍ୟଗତପ୍ରାଣା ପଦ୍ମିନୀ ଭଳ ଅଧୀର ହୋଇଛୁ। ହେ ସାରକେ ! ମୋର ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ ସେହ୍ନ ପ୍ରେମଗର୍ଭ ସ୍ମୃତିଗୁଡ଼ିକୁ ମନେ ପକାଉଛନ୍ତି କ ?

★

विष्क्या कान्तो निरुपमगुणः स्नेह-सम्भारसारः
पीयूषान्तं वचनरचनं श्रोत्रभोग्यंनचात्र ।
हा हन्ताह खलबिधिवशान्निर्जिता तापभारैः
को वा शक्तो जगति पुरुषःप्रोज्झितं भाग्यलेखम् । ७० ।

ଅର୍ଥ— ମୋର କାନ୍ତ ସ୍ୱଭାବତଃ ସ୍ନେହଶୀଳ ଓ ଗୁଣବାନ୍ । ଆଜ ତାଙ୍କର ଅମୃତମୟୀ ବାଣୀ ଆଉ ଶୁଣିପାରୁନାହିଁ । ହାସ୍ୟ ! ଆଜ ମୁଁ ବରହ-ତାପରେ ବଧିବଶତଃ କ୍ଷୀଣା ହୋଇଛୁ । ସଂସାରରେ କଏ ବା ଭାଗ୍ୟ-ଲେଖାକୁ ପୋଛିଦେଇପାରେ ?

★

प्रेम-स्निग्धा मृदुमधुमयीभारतीदुर्लभाऽद्य
आश्लेषोऽसौ भुजयुग-गतः पुष्टलीलाप्रसूतः ।
यामिन्याश्च प्रथित-मिलनोद्दाम-रागप्रकाशि
स्नेहोद्गार-चरण-कणिका-प्लावितं चुम्बनं च । ७१ ।

ଅର୍ଥ— ଆଜ ତାଙ୍କର ସେହ ପ୍ରେମ-ସ୍ନିଗ୍ଧ ବାଣୀ ଓ ବାହୁ-ବନ୍ଧନ ଦୁର୍ଲଭ ହୋଇଛୁ । ଗତରେ ପ୍ରଥମ-ମିଳନର ଉଦ୍ଦାମତାକୁ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବା ଚୁମ୍ବନ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଦୁର୍ଲଭ ହୋଇଛୁ ।

★

हे स्नेहार्द्रे ! सुमधुरगिरा सान्त्वयप्रेमलग्नां
मां चावश्य मदन-कुलिशोद्घात-दीर्णांविशीर्णां
सायंतारोपम-रुचिमतीं पीड़ितां क्लेशपाशैः
आशावन्धैः प्रथित-हृदयां तापशापातिनष्टां । ७२ ।

ଅର୍ଥ— ହେ ସ୍ନେହାର୍ଦ୍ରେ ! ମୋପରି ଜଣେ କନ୍ଦର୍ପ-ବାଣ-ବଜ୍ରା ପ୍ରେମ-ପ୍ରବଣାକୁ ଟିକିଏ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦଅ । ମୁଁ ସନ୍ଧ୍ୟାତାର ଅବସ୍ଥା ବରଣ କରିଛି (ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ତାର କେତେକ ଜମେ ଜମେ ଲୁଚଯାଆନ୍ତି ବା ନଷ୍ଟ ଭ ହୋଇପଡ଼ନ୍ତି) । ଆଶା-ବନ୍ଧରେ ମୋର ହୃଦୟ ଗ୍ରଥିତ ହୋଇଛୁ ଓ ମୁଁ ପରିତାପ ଶାପଗ୍ରସ୍ତା ହୋଇଛୁ ।

★

रात्रिर्यात्युन्मिलतिनलिनीभास्कर-प्रीतिलोला
गीतिगाति प्रणय-ललितांवेलितभङ्ग-संघैः
उन्मत्तं तन्मिलन-मुरलींप्रत्युपं वादयच्च
क्वैवं सौख्यंजगतिलभते मादृशीभाग्यहीना ? । ୩୨ ।

ଅର୍ଥ— ରାତି ପାହୁଯାଉଛୁ, ଦବାକରଙ୍କ ପ୍ରୀତି ଅଭିଳାଷିଣୀ ପଦ୍ମିନୀ ହସୁଛୁ । ସେ ଭ୍ରମରବୃନ୍ଦରେ ବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ପ୍ରଣୟୀ ଗୀତ ଗାଉଛୁ, (ପ୍ରଜ୍ଞା ପବନରେ ଏହା ଶବ୍ଦିତ ହେଉଛୁ) କନ୍ତୁ ଜଗତରେ ମୋ'ପର ଜଣେ ଭାଗ୍ୟହୀନା ଏପର ସୁଖ କ'ଣ ପାଇ-ପାରେ ?

★

इत्थंकालेभवति च लघु भूमिकम्प-प्रकोपः
तत्रत्यानां जनयति हृदा दुर्विपाकस्य भीतिं ।
सम्वादोऽयं कुलिष-जनको मुद्रितो "मातृभूमौ"
हा हा ! प्राणप्रिय ! कथमहोनोभवेद्गीतिभिन्नः ।

ଅର୍ଥ— ଏବେ ପୁଣି ସେଠାରେ (ଉତ୍କଳରେ) ଟିକେ ଭୂମିକମ୍ପ ହୋଇଯାଇଛୁ, ସେଠାକାର ନାଗରିକଙ୍କ ମନରେ ଦୈବ-ଦୁର୍ବିପାକର ଭୟ ମଧ୍ୟ ଜାତ ହୋଇଛୁ । ଏହି ସମ୍ବାଦ "ମାତୃଭୂମି"ରେ (ଓଡ଼ିଶାରେ ଦୈନିକ ସମ୍ବାଦ ପତ୍ର) ପ୍ରକାଶ ପାଇଛୁ । ହାୟ ! ମୋର ପ୍ରାଣପ୍ରିୟ କ'ଣ ଏଥିରେ ଖୁସିସ୍ତ ହେଉ ନ ଥିବେ ?

* "मातृभूमिः"-उत्कलस्य प्रथितनाम दैनिक-संवादपत्रं ।

★

तारुण्यं तद्व्यथयति युवोद्दामचित्तप्रवृत्तिं
येन प्राणाः ननु विकलिताः खेदखिन्नश्च नित्यं ।
हा हा धातर्निकरुणतया पंडयन् मामधीरां
संतप्तो नोभवति रभसंभग्य-लेखातिदोनाम् । ७५ ।

ଅର୍ଥ— ତାରୁଣ୍ୟ ଯୁବ-ପ୍ରାଣକୁ ବ୍ୟଥା ଦଏ, ଯାହାଦ୍ୱାରା ପ୍ରାଣ ଖେଦଖିନ୍ନ ଓ ବିକଳ ହୁଏ । ହେ ବିଧାତା ! ମୋ'ପର ଅଧୀର ତରୁଣୀକୁ ବ୍ୟଥା ଦେଇ ତୁମର କ'ଣ ବ୍ୟଥା ହେଉନାହିଁ ? ଜଗତରେ କିଏବା କପାଳ ଲେଖାକୁ ଅନ୍ୟଥା କରିପାରିବ ?

★

तापोद्भारैर्विरह-समये प्रेममे स्नातमद्य
क्षन्तव्या मे प्रणयजनिता विच्युतिः कान्तमूर्ते !
पार्श्वस्थाऽहं क्षणमपि न ते स्नेहमूल्यंह्यजानाम्
अद्यप्राणान् विकलयति तत् सारिके ! भाषसेऽमुम् । ७६ ।

ଅର୍ଥ— ଏହି ବିରହ ସମୟରେ ବିଚ୍ଛେଦଜନିତ ସନ୍ତାପ ଦ୍ୱାରା ମୋର ପ୍ରେମସ୍ନାତ ହୋଇଅଛୁ, ହେ କାନ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତି ! ମୋର ପ୍ରତ୍ୟୁଜନିତ ସବୁ ଦୋଷ କ୍ଷମା କରିବ । ମୁଁ ପାଖରେ ଥାଇଁ ତୁମ ପ୍ରେମର ମୂଲ୍ୟ କେବେ ହେଲେ ବୁଝିପାରିନଥିଲି । ଆଜି ତାହା ମୋର ପ୍ରାଣକୁ ବିକଳିତ କରୁଅଛୁ । ହେ ସାରିକେ ! ତୁମେ ମୋର ପିୟୁକୁ ଏହା କହିବ ।

★

ଅସ୍ମିନ୍‌କାଲେ ଲସଦରୁଣିମା ମୁଗ୍‌ଧ-ପୌରନ୍ଦରୀଷୁ
ଘଣ୍ଟାଧ୍ୱାନଶ୍ଚିରଶିବମୟୋ ଦେବପୂଜାଳୟେଷୁ ।
ପୀୟୂଷଂ ଯଦ୍ ଗିରତି ମଧୁରଂ ସାରିକା ପଞ୍ଜରସ୍ଥା
କାୟନ୍ତ୍ୟୁଚ୍ଚୈ ର୍ମୁହୁରୁପନତଂ ବାୟସା ବୀତନିଦ୍ରାଃ । ୭୬ ।

ଅର୍ଥ— ଏହି ସମୟରେ ପୂର୍ବ-ଦିଗରେ ଅରୁଣିମା ଦେଖା ଦେଲା । ଦେବ-ମନ୍ଦିରରେ ମଙ୍ଗଳମୟ ଘଣ୍ଟା ଧ୍ୱନି ଶୁଭିଲା । ପିଞ୍ଜରରେ ଥିବା ସାରୀ ଅମୃତମୟ-ବାଣୀ ପ୍ରକାଶ କଲା ଓ କୁଆମାନେ ବାରମ୍ବାର କା' କା' ଶବ୍ଦ କଲେ !!!

★

ଭର୍ତ୍ତୁଃ ପ୍ରେମଚ୍ଛବିମତିତରାଂ ସ୍ୱପ୍ନ-ସୌଖ୍ୟାଦ୍‌ବହନ୍ତୀ
ଶ୍ୟାମା ବାମା ପରିଚିତକର-ସ୍ପର୍ଶ-ଲାଭାଦ୍‌ବିନିଦ୍ରା ।
କାନ୍ତେ ! ମୁଗ୍‌ଧେ ! ଲଳିତ-ଲପନେ ! ଜାଗୃହି ପ୍ରେମଗର୍ଭଂ
ପୀତ୍ୱା ବାଣୀମିତି ଚ ପୁରତୋଲୋକତେ କାନ୍ତମୂର୍ତ୍ତିମ୍ । ୭୮ ।

ଅର୍ଥ— ସ୍ୱପ୍ନ ସୁଖରେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ପ୍ରେମମୟ-ଛବିକୁ ବହନ କର ସେହି ସୁହାସ ପରିଚିତ ହସ୍ତର ସ୍ପର୍ଶ ଲାଭ କର ନିଦ୍ରା ଭାଙ୍ଗିଲା ଏବଂ "ମୁଗ୍‌ଧେ ! ପ୍ରିୟେ ଉଠ" ଏହି ପ୍ରେମମୟ ବାଣୀ ଶ୍ରବଣ କର ସମ୍ମୁଖରେ ପ୍ରେମ-ମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରିୟଙ୍କୁ ଦେଖିଲା ।

ସମାପ୍ତ

MILLS LTD ★ RAND